

002
ΚΛΣ
ΣΤ1
550

Handwritten text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

7 1.5
Οικονομολογία

ΤΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΑ

ΤΙ ΓΙΝΕΤΑΙ ΚΑΙ ΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΓΙΝΕΤΑΙ

ΥΠΟ

Π. Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

“Τὰ Διδασκαλεία εἶναι τὰ ἐργαστάσια τοῦ πολιτισμοῦ μιᾶς χώρας.”

ΚΟΜΜΕΝΙΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΣ

ΕΔΩΡΗΣΑΤΟ

ε. σφραγίδος

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΤΑΡΟΥΣΟΠΟΥΛΟΥ

1915

ΤΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΑ

ΤΙ ΓΙΝΕΤΑΙ ΚΑΙ ΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΓΙΝΕΤΑΙ

ΥΠΟ

Π. Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

“Τὰ Διδασκαλεία εἶναι τὰ ἐργαστάσια τοῦ πολιτισμοῦ μιᾶς γῆρας.”

ΚΟΜΜΕΝΙΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

ΕΔΩΡΗΣΑΤΟ

ἡ βιβλιοθήκη

Κατεχωρίσθη ἐν τῷ βιβλίῳ

αὐτῆς ἀριθ. 1279

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΤΑΡΟΥΣΟΠΟΥΛΟΥ

1915

002
ΚΑΣ
ΣΤΑ
550

ΤΩ

ΔΗΜΑΡΧΩ ΠΕΙΡΑΙΕΩΝ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΩ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΩ

ΤΩ ΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑΝ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΠΕΡΙ ΠΟΛΛΟΥ ΠΟΙΟΥΜΕΝΩ

Ο ΛΟΓΟΣ ΟΥΤΟΣ

Ο ΤΗΣ ΟΡΘΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΣΤΟΧΑΖΟΜΕΝΟΣ

ΑΝΑΤΙΘΕΤΑΙ

ΤΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΑ

ΤΙ ΓΙΝΕΤΑΙ ΚΑΙ ΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΓΙΝΕΤΑΙ

«Συνηθίζατε κατὰ πᾶν ἔτος δημοσίᾳ νὰ λογοδοτῶ πρὸς τοὺς ἄρχοντας καὶ πρὸς τὴν κοινω-
νίαν. Τὸ ἔργον τὸ διδασκαλικὸν θεωρῶ ὡς τὸ εὐ-
γενέστατον καὶ τὸ ὑψηλὸν τῶν ἐπαγγελματίαν
καὶ δὲν παραλείπω εὐκαιρίαν νὰ ἐργασθῶ, ὅπως
ἔχουν τοιαύτην περὶ αὐτοῦ γνώμην καὶ οἱ ἄρχον-
τες καὶ ἡ κοινωνία. Ὅτι θὰ γίνῃ ὁ ἄνθρωπος,
τοῦτο θὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν ἡ παιδείουσις του ἢ καλῆ.
Εἰς τὰ σχολεῖα τὰ καλὰ σχηματίζονται οἱ χαρα-
κτῆρες, οἵτινες θὰ λαμπρύνωσι τὸν βίον καὶ τὸν
δημόσιον καὶ τὸν ἰδιωτικόν. Ὅσα ἔθνη ἔχουν
καλὰ σχολεῖα, ἐμφανίζου ἐκπλήξεις προόδου, ἐκ-
πλήξεις βίου ἐπιστημονικοῦ, ἐκπλήξεις βίου βιομη-
χανικοῦ, ἐκπλήξεις βίου ἐμπορικοῦ, ἐκπλήξεις βίου
πολιτειακοῦ, ἐκπλήξεις βίου στρατιωτικοῦ. Τὰ καλὰ
σχολεῖα, ὅτι καλὸν ἢ ἀνθρωπότης ἀπέκτησε διὰ
τῆς ἐρεῦνης τῆς ἐπιστήμης, παραλαμβάνουν ἐξ αὐ-
τῆς καὶ μεταδίδουν εἰς τοὺς μαθητάς των καὶ οὕτως
ἀνυψώνουν αὐτοὺς καὶ μαζῇ μὲ αὐτοὺς καὶ τὸ ἔθνος
εἰς ὃ ἀνήκουν. Κλείσατε τὰ σχολεῖα ἐπὶ 50 ἢ 100
ἔτη, καὶ ὅλος ὁ πολιτισμὸς, τὸν ὁποῖον θαυμάζο-
μεν σήμερον, θὰ ἐκλίπῃ καὶ σκότος ἀμαθείας καὶ
βαρβαρότητος θὰ ἐπικαθίσι εἰς τὴν εὐλογημένην

ΣΗΜ. Λόγος ῥηθῆς ἐνώπιον τῶν ἀρχῶν καὶ τῆς κοινωρίας ἐν τῇ
μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ Διδασκαλείου κατὰ τὴν ἀνομοῆν τῶν πτυχίων.

πρότερον χάραν. Πόσος μέγας πολιτισμὸς δὴ ὑπῆρ-
χεν εἰς τοὺς παλαιούς Ἑλληνας, μάλιστα εἰς τοὺς
Ἀθηναίους, ὡς μαρτυροῦν τὰ μεγάλα ἐρεΐπια, τὰ
τέλεια λείψανα τοῦ βίου αὐτῶν! Καὶ ὅμως ὅλος
ὁ μέγας οὗτος πολιτισμὸς ἠφανίσθη, ὥστε οἱ ἀπό-
γονοὶ αὐτῶν πρὸ ὀλίγων ἀκόμῃ ἐτῶν τὸ μνη-
μεῖον τὸ χορηγικὸν τοῦ Λυσικράτους ἐνόμιζον
ὅτι εἶναι τὸ φανάρι τοῦ Διογένους! καὶ οἱ στῦλοι
τοῦ μεγίστου τῶν ναῶν τῆς Ἑλλάδος, τοῦ ἀφιε-
ρωμένου εἰς τὸν μέγιστον τῶν θεῶν, νὰ θεω-
ρῶνται ὡς ἐρεΐπια τῶν ἀνακτόρων βασιλέως τινός.
Οὕτως εἶναι ἡ μοῖρα τῶν ἀνθρώπων. Τὰ πάντα,
ἐπιστημονικαὶ ἀλήθειαι, ἀρχαὶ τῆς κοινωνικῆς ἠθι-
κῆς δι' ἀγάνων πολλῶν ἀνευρεθεῖσαι, ἀποκαλύ-
ψεις θρησκευτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ἀποκαλύψεις τῆς
τέχνης, γενικῶς τὰ πάντα ὑπόκεινται εἰς τὸν μα-
ρασμὸν καὶ εἰς τὸν θάνατον, ἐὰν δὲν λειτουρ-
γοῦν πρὸς σωτηρίαν αὐτῶν καλὰ σχολεῖα. Δια-
κοπὴ τῶν ἐργασιῶν τῶν σχολείων διακόπτει τὰς
φλέβας τοῦ πολιτισμοῦ, δι' ὧν εἰσάγονται τὰ ἀ-
γαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὸν ὀργανισμὸν τοῦ πνεύ-
ματος τοῦ ἔθνους. Τοιαύτην καὶ τοσαύτην σημα-
σίαν ἀποδίδω εἰς τὰ καλὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὅποια
ὁ Θεὸς ἔχει ἐναποθέσει τὴν ζωτικότητα παντὸς
ἔθνους! Ἔθνος, τὸ ὅποῖον ἔχει καλὰ σχολεῖα,
εἶναι μέγα ἔθνος, καὶ ἂν δὲν εἶναι σήμερον, δὴ
εἶναι αὔριον, δὴ γίνῃ κατόπιν. Αὐταὶ αἱ σκέψεις,
τὰς ὁποίας λαμβάνω τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἄδειαν νὰ
ἀνακοινῶσω ἡμῖν, δὲν πρέπει νὰ εἶναι σκέψεις ἐμοῦ
μόνον ἢ καὶ ὀλίγων ἄλλων ὁμοφρόνων, πρέπει
νὰ εἶναι σκέψεις καὶ πεποιδήσεις ὅλης τῆς κοι-

νωνίας, πρέπει νά είναι σκέψεις καί πεποιδήσεις μάλιστα τῶν ἀρχόντων καί ειδικότερον ἐνταῦθα τῆς δημοτικῆς ἀρχῆς, ἣτις χορηγεῖ τὰ μέσα τῆς λειτουργίας τῶν σχολείων. Τὸ ἰδεῶδες τῆς παιδαγωγικῆς διὰ τὴν ζήσιν καί καρποφορήσιν πρέπει νά γίνῃ τὸ ἰδεῶδες τοῦ ἔθνους, ἰδεῶδες τῆς κυβερνήσεως, τῶν ἀρχόντων παντὸς βαθμοῦ, τῆς ἐκκλησίας, τῆς οἰκογενείας, τῆς κοινωνίας. Τὸ ἔθνος τὸ ἐλληνικὸν ἀπεφάσισε νά βελτιώσῃ τὰ σχολεῖα τὰ δημοτικὰ διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ συστήματος τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν Γερμανῶν ἤδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1878. - Ἐκτοτε διέρρευσαν 37 ὅλα ἔτη καί ὅμως τὸ σύστημα τὸ Γερμανικὸν τῆς διδασκαλίας καί ἀνατροφῆς εἰς ὀλίγα μαθήματα εἰσήχθη καί ἐνταῦθα ἀτελῶς, εἰς δὲ τὰ περισσότερα μαθήματα διατηρεῖται τὸ παλαιὸν σύστημα τῆς ἀποστηθίσεως. Οὔτε ἡ γεωγραφία, οὔτε ἡ ἀριθμητικὴ, οὔτε ἡ ἱστορία, οὔτε ἡ ἰχνογραφία, οὔτε ἡ ἀδική, οὔτε ἡ σχολικὴ τάξις, οὔτε ὁ σχολικὸς βίος, οὔτε ἡ καλλιγραφία, οὔτε ἡ φυσικὴ ἱστορία εἰσήχθησαν εἰς τὰ δημοτικὰ μας σχολεῖα κατὰ τὸ Γερμανικὸν σύστημα, ἀλλ' ἕκαστος διδάσκει ὅπως θέλει. Καί καιρὸς εἶναι νά ἀνεύρωμεν καί νά ὀνομάσωμεν τὴν ρίζαν τοῦ κακοῦ καί νά ζητήσωμεν τὴν θεραπείαν. Μία παροιμία ἐλληνικὴ λέγει «κατὰ τὸν Μαστρογιάννη καί τὰ κοπέλλια του.» Ὁ Μαστρογιάννης ἐνταῦθα εἶναι τὰ διδασκαλεῖα καί τῶν ἀρρένων καί τῶν θηλέων. Εἰς τὰ διδασκαλεῖα τελεσιουργεῖται ἡ ἀκμὴ ἢ παρακμὴ τῶν δημοτικῶν σχολείων. Ἐν Γερμανίᾳ τὰ διδασκαλεῖα καλοῦνται μὲ λατινικὴν λέξιν Seminarium ἢ Seminar, τὸ ὁποῖον σημαίνει

φυτάριον. Θέλεις νὰ ἐξευγενίσῃς τὰ δένδρα ἐνὸς κήπου, ἐτοίμασε πρῶτα τὸ φυτάριον μὲ ἐξηυγενισμένα φυτὰ καὶ φρόντισε τὰ φυτὰ ταῦτα νὰ διαδοθοῦν πανταχοῦ. Αὐτὴ ἡ πρόνοια τοῦ μεταρρυθμιστοῦ γεωπόνου δὲν ἐφάνη εἰς τὴν ἴδρυσιν τῶν παρ' ἡμῖν διδασκαλείων καὶ ὑπῆρξαν διδασκαλεία, τὰ ὅποια δὲν εἶχον οὐδὲ ἓν εἶδος ἐξηυγενισμένων φυτῶν ἢ διὰ νὰ ὁμιλήσω ἄνευ εἰκόνοσ, δὲν εἶχον οὐδεμίαν παιδαγωγικὴν εἰδικότητα, ἐν ᾧ ἔπρεπε πάντα τὰ πρόσωπα τὰ ἐργαζόμενα ἐν τοῖς διδασκαλείοις νὰ εἶναι ἅπαξ ἅπαντα μεταρρυθμιστὰί τῆς ἐκπαιδεύσεως ἕκαστος εἰς τὸν κλάδον του. Οὐχὶ σπανίως συνέβη καὶ αὐτὸς ὁ διευθυντὴς νὰ εἶναι ἐκ παλαιοῦ φυτάριου εἰλημμένος. Ὁ μισθὸς καὶ ὁ βαθμὸς τοῦ διευθυντοῦ εἶναι ἀνώτερος τοῦ γυμνασιάρχου, ἡ δὲ εἰδικότης εἰς τὰ παιδαγωγικὰ τόσον ἀσήμαντος φαίνεται εἰς τοὺς ἀμαθεῖς, ὥστε ἐθεωρήθη ἐπιτηδειότης νὰ ζητήσουν τὴν θέσιν ταύτην ἄνθρωποι ξένοι ἢ κατώτεροι τοῦ μεταρρυθμιστικοῦ ἔργου τοῦ διδασκαλείου καὶ πολιτικοὶ ἐπιπόλαιοι νὰ διορίσουν τοιαῦτα πρόσωπα εἰς εἰδικὰς θέσεις. Ὅπου τοιαῦτα συντελοῦνται, ἐκεῖ τελεῖται ἐμπαιγμὸς τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ἀπὸ τοιαῦτα διδασκαλεία ἐξαπολύονται διδασκαλοὶ οὐχὶ Γερμανικοῦ συστήματος, ἀλλὰ διδασκαλοὶ οὐδενὸς συστήματος οὔτε παλαιοῦ οὔτε νέου, διδασκαλοὶ ἀγνοοῦντες τὸν τρόπον τοῦ ἐξευγενίζειν ἄνθρώπους. Καὶ παρατηρεῖται τὸ φαινόμενον, τὸ μαρτυροῦν τὴν ἐπιπολαιότητα τῆς μορφώσεως τῶν διδασκάλων, εἰς τὴν φύσει ἀγαπᾶσαν τὰ γράμματα φυλῆν, τὴν ἐλ-

ληνικήν, νά αισθάνανται οί ἑλληνόπαιδες ἀπο-
στροφήν εἰς τὰ γράμματα. Ὁ Θεός, ὁ μέγας Θεός,
οὐ τήν σοφίαν θαυμάζομεν εἰς πᾶν του πλάσμα,
καί εἰς τὸ μέγα καί εἰς τὸ μικρόν, ἐφρόντισε πᾶ-
σαν λειτουργίαν κανονικήν τοῦ τε σώματος καί
τοῦ πνεύματος νά συνοδεύη καί μὲ μίαν εὐχαρί-
στησιν καί ἡ εὐχαρίστησις αὕτη εἶναι τεκμήριον
τῆς κανονικῆς λειτουργίας. Ὅπου λείπει αὕτη ἡ
εὐχαρίστησις, ἐκεῖ ἡ ἐργασία δέν εἶναι κανονική,
δέν εἶναι ἡ πρέπουσα, δέν εἶναι ἡ ὠφελούσα ἐρ-
γασία. Ὁ κανὼν οὗτος δέν ἰσχύει μόνον διὰ τὴν
μικρὰν ἡλικίαν, ἰσχύει καί διὰ πᾶσαν ἡλικίαν,
ἀκόμη καί διὰ τὴν γεροντικήν. Ἡ φιλομάθεια
ποιεῖ τοὺς ἀνθρώπους φιλοπόνους, ἡ δὲ φιλοπο-
νία εἶναι ἡ μεγαλύνουσα καί ἄτομα καί λαοὺς
καί ἔθνη. Διὰ τοῦτο εἰς τὰ σχολεῖα ἡμῶν πάντα
καί τῆς μικρᾶς ἡλικίας καί τῆς μεγάλης, ἀπὸ τῶν
νηπιαγωγείων μέχρι τοῦ πανεπιστημίου καί πο-
λυτεχνείου καί τῶν ἄλλων ἀνωτέρων σχολῶν
ὡς εἰσαχθῆ ἡ μεγάλη αὕτη θεότης, ἡ χαρὰ τῆς ἐρ-
γασίας. Ὅχι λοιπὸν πλεόν μετὰ λύπης, ἀλλὰ μετὰ
χαρᾶς ἡ μάθησις. Νεότης λυπημένη εἶναι παρὰ φύ-
σιν νεότης.

Ἐτοιμάσατε κτίρια ὑγιεινά, φατεινά, μὲ κή-
πους καί μὲ παλαίστρας διὰ παιγνίδια. Μὴ λυ-
πεῖσθε ἔξοδα. Τὰ παιδιὰ εἶναι ἡ πρόοδος καί ἡ
ἀθανασία τοῦ ἔθνους. Ἐκάστη γενεὰ πρέπει νά
ἐμφανίζετα τελειότερα τῆς προηγουμένης, καί κατὰ
τὸ σῶμα καί κατὰ τὸ πνεῦμα, γίνεται δὲ τοιαύτη
διὰ μόνης τῆς καλῆς ἀνατροφῆς. Εἰς τὰ ἔθνη τὰ
εὐρωστικά καί τὰ φιλόπονα καί τὰ πεπαιδευμένα

ἀνήκει τὸ μέλλον. Καὶ πάσης πόλεως, πάσης κοι-
νότητος ἢ ὑπερηφάνειά της καὶ τὸ μεγαλειὸν της
ἔστωσαν τὰ κτίρια τὰ σχολικά. Ὁ περιηγητὴς Παυ-
σανίας λέγει ὅτι εὐθύς ὡς εἰσῆρχεσο πάλαι εἰς
μίαν πόλιν, ἐνόεις εὐθύς ἂν εἶναι ἑλληνικὴ ἀπὸ
δύο κτίρια μεγαλοπρεπῆ, ἀπὸ τὸ θέατρον καὶ ἀπὸ
τὸ γυμνάσιον ἤτοι τὸ γυμναστήριον. Οὕτως ἐπι-
θυμῶ καὶ εὐχομαι ἐκ καρδίας νὰ ἐπικρατήσῃ καὶ
παρ' ἡμῖν ἐν τῷ μέλλοντι, οἵτινες εἴμεθα ἀπόγο-
νοι ἐκείνων, τὰ κτίρια τὰ ἐξέχοντα ἐν ἐκάστη
πόλει, ἐν ἐκάστῳ χωρίῳ, νὰ εἶναι ὁ ναὸς τοῦ
ὑψίστου καὶ τὸ σχολικὸν κτίριον. Ὁ Πειραιεὺς ἠθ-
τύχησε νὰ ἔχῃ δημοτικὸν ἄρχοντα φιλομούσου
καὶ εἶναι ἡ μόνη ἴσως πόλις τῆς Ἑλλάδος, ἣτις
ἔχει ἴδια σχολικὰ κτίρια. Τὰ γυμνάσιά της, τὰ δι-
μοτικὰ σχολεῖά της ὑγιεινὰ καὶ εὐπρεπῆ, εἶναι
μνημεῖα τῆς ἀρετῆς τῶν ἀρχόντων της. Καὶ πρέ-
πει εἰς τὴν εἰσοδὸν ἐκάστου κτιρίου νὰ στηθοῦν
στήλαι μαρμάριναι τιμητικαὶ διὰ τοὺς ἄρχοντας,
οἵτινες ἐμερίμνησαν περὶ τῶν σχολικῶν κτιρίων.
Ἡ εὐσέβεια πρὸς τοὺς εὐεργέτας εἶναι καθῆκον
τῶν ἐπερχομένων γενεῶν, αἵτινες ἀπολαύουν
τῶν ἀγαθῶν, ἅτινα παρεσκεύασαν ἐκεῖνοι. Ἐνθυ-
μοῦμαι τὸν σεβάσμιον γέροντα Τρύφωνα Μου-
τσόπουλον, ὅταν ἤμην ἐν τῷ Ὑπουργεῖῳ γενι-
κὸς διευθυντὴς τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἀνερ-
χόμενον τὴν κλίμακα τοῦ Ὑπουργείου, ἵνα μὲ πα-
ρακαλέσῃ ὡς μέλος τῆς ἐπιτροπῆς τῶν σχολικῶν
κτιρίων, νὰ συντελέσω νὰ ἐκπονηθοῦν ταχέως τὰ
σχέδια τῶν σχολικῶν κτιρίων διὰ νὰ κτίσῃ τοι-
αῦτα κατὰ τοὺς κανόνας τῆς ὑγιεινῆς, πρὶν ἀπο-

θάνη, γέρων ἄν, καὶ εὐεργετήσῃ οὕτω τὴν προ-
σφιλή του πόλιν. Ὡς εἶναι ὁ πρόσκαιρος γήϊνος
βίος ἡμῶν οὐδὲν ἄλλο σάζει ἡμᾶς ἀπὸ τὴν λή-
θην καὶ τὴν ἀφάνειαν ἢ τὰ καλὰ ἔργα. Ὁ Τρύ-
φων Μουτσόπουλος ζῆ μεταξὺ τῶν γενεῶν, αἴτι-
νες διατηροῦσιν εὐγνώμονα καὶ εὐσεβῆ ἀνάμνη-
σιν, ἀπολαύουσαι τῶν ἀγαθῶν τῶν σχολικῶν κτι-
ρίων. Διὰ τὴν σημερινὴν δημοτικὴν ἀρχήν, ἧς προ-
ῖσταται νοῦς πρακτικὸς καὶ φιλοπρόοδος, ἔχων
περὶ αὐτὸν δημοτικὸν συμβούλιον, κατέχον τὰ
σκῆπτρα ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἐν τῇ βιομηχανίᾳ, ἐν τῇ
ἐμπορίᾳ τῆς εἰς τὴν ἀκμὴν ὄλονέν χωρούσης πό-
λεως, ἐπεφύλαξεν ὁ Θεὸς τὸ ἀναγκαιότατον πάν-
των τῶν σχολικῶν κτιρίων καὶ τὸ ἀποτελεσμα-
τικώτατον διὰ τὴν παιδευσιν τῆς πόλεως, καὶ τοι-
οῦτο εἶναι ἀναντιρρήτως τὸ διδασκαλεῖον τῶν
θηλέων. Ἡ πόλις χρεωστῆι πρὸς τὸν δήμαρχον
Πειραιῶς μεγάλην εὐγνωμοσύνην, ὅτι εἰργάσθη
οὐ μόνον νὰ μὴ διαλυθῇ τὸ διδασκαλεῖον ἀλλὰ καὶ
νὰ φθάσῃ εἰς ἀκμὴν. Τὸ διδασκαλεῖον εἶναι εἶδος μι-
κροῦ πανεπιστημίου πρακτικοῦ, εἶναι, ὡς ἐλέγομεν
ἀνωτέρα, τὸ ἐξηυγενισμένον φυτᾶριον καὶ εἶναι
ἀδύνατον, ἐὰν λειτουργήσῃ καὶ εὐδοκιμήσῃ, ὡς
πιστεύομεν, βλέποντες τὸν ζῆλον τῶν ἐργαζομέ-
νων, νὰ μὴ ἀπολαύσῃ πρώτη τοὺς καρποὺς αὐτῆ
ἡ πόλις. Πᾶσα γυνὴ ἐπλάσθη ἀπὸ τὸν Θεὸν τρο-
φὸς καὶ παιδαγωγὸς τοῦ ἀνθρώπου, μάλιστα δὲ
τῆς πρώτης ἡλικίας, τῆς εὐπλάστου, ἧς αἱ πρῶται
ἐντυπώσεις μένουσιν ἀνεξάλειπτοι καθ' ὅλον τὸν
βίον. Ἡ μητέρα μας εἶνε ἡ ζωὴ μας καὶ ὁ ἐπί-
γειος Θεὸς μας, καὶ ἀποθνήσκομεν, καὶ γέροντες

ἀκόμη, ἔχοντες εἰς τὸν νοῦν μας καὶ εἰς τὸ στόμα μας τὴν εἰκόνα καὶ τὸ ὄνομα τῆς μητρὸς μας. Τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς καὶ ὁ χαρακτήρ τῆς ἐποχῆς δὲν σχηματίζεται εἰς τὰς αἰδούσας τῶν γυμνασίων καὶ τῶν πανεπιστημίων, ἀλλ' εἰς τὴν γωνίαν τῆς οἰκίας, ἔνθα παρὰ τὴν μητέρα οἱ παῖδες καθήμενοι ἀκούουν τὰς συμβουλὰς αὐτῆς, βλέπουν τὴν ἀφοσίωσιν αὐτῆς καὶ τὴν αὐταπάρησιν πρὸς τὸ καλὸν τῶν, βλέπουν τὸν σῶφρονα καὶ λογικὸν βίον αὐτῆς, βλέπουν εἰς αὐτὴν πᾶσαν ἀρετὴν, ἣν μιμοῦνται, διότι προέρχεται ἀπὸ πρόσωπον ἰδανικὸν δι' αὐτούς, οἷαν θεωροῦν τὴν μητέρα. Τοιαύτας μητέρας παιδαγωγούς, στύλους τῆς οἰκογενείας, συντρόφους τοῦ βίου εἰλικρινεῖς, ἠρωΐδας τοῦ καθήκοντος, ἐργάζεται νὰ μορφώσῃ τὸ διδασκαλεῖον τοῦτο τῆς πόλεώς μας. Εἶναι πεπλανημένη ἢ γνάμη, καθ' ἣν εἰς τὸ διδασκαλεῖον πρέπει νὰ φοιτᾶσι πτωχὰ κοράσια, μέλλοντα νὰ ἀσκήσωσιν ὡς βιοποριστικὸν ἐπάγγελμα τὸ διδασκαλικόν. Βεβαίως τοῦτο εἶναι ὁ πρῶτος χαρακτήρ τοῦ διδασκαλείου νὰ μορφάνῃ παιδαγωγούς. Ἄλλ' ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ γυνή, πλουσία ἢ πτωχή, ἢ ὁποία δὲν θὰ ἀσκήσῃ τὸ ἐπάγγελμα τῆς παιδαγωγού; Εἴτε ἐν τῷ σχολείῳ ἐργάζεται πρὸς μόρφωσιν τῶν ἐμπειστευμένων εἰς αὐτὴν παιδῶν ὑπὸ τοῦ οἴκου, ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, ὑπὸ τῆς πολιτείας, εἴτε ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ πρὸς μόρφωσιν τῶν ἰδίων τέκνων, δὲν εἶναι κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιστάσεις παιδαγωγός; Ἀποκαλύπτομαι πρὸ τῆς εὐφυΐας τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, ὅστις ἄνευ διδασκαλίας τινός, στέλλει τὰς θυγατέρας του εἰς τὸ διδασκαλεῖον

μάς, ἵνα σπουδάσουν τὴν ἐπιστήμην τοῦ παιδεύειν ἀνθρώπους, ἵνα τελειοποιηθῶν καὶ ἐξευγενισθῶν περισσότερο, χωρὶς νὰ σκέπτονται πολλοὶ γονεῖς νὰ διορίσωσι τὰς θυγατέρας των διδασκαλίσσας εὐποροὶ ὄντες. Πᾶσα γυνὴ ἐπλάσθη, ὡς ἐλέγομεν ἀνατέρα, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ νὰ εἶναι ἡ πρώτη τροφὸς καὶ διδάσκαλος τῶν παιδίων μέχρι τοῦ ἐβδόμου ἔτους τῆς ἡλικίας των τοῦλάχιστον. Καὶ ἡ ἀνατροφή εἶναι δύσκολος καὶ δὲν ἐπιτυγχάνει, ὅταν δὲν χειραγωγῆται ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης. Ἡ καταπληκτικὴ τῆς ἀνθρωπότητος πρόοδος κατέστησε σήμερον πᾶσαν ἐνέργειαν τοῦ ἀνθρώπου ἐπιστημονικὴν. Διὰ τῆς ἐπιστήμης κατορθοῦνται ἔργα καὶ τελειότερα καὶ ἀρθρονώτερα, ἄνευ μεγάλης τριβῆς τῶν δυνάμεων ἡμῶν. Ὁ νόμος τῆς αἰτιότητος ἔγεινεν ὁ παγκόσμιος νόμος εἰς πᾶσαν τοῦ ἀνθρώπου ἐνέργειαν καὶ πράξιν. Τὸ κράτος τῆς τύχης καὶ τῆς ἀπερισκεψίας περιορίζεται ὅλοεν πρὸς ὄφελος τῶν ἀνθρώπων. Ὅστις καταστράνει καλὰ τὴν ἐργασίαν του καὶ τὴν διεξάγει μετὰ λογικότητος, μετ' ἐπιμελείας καὶ προσοχῆς καὶ ἐπιμονῆς ἐπιτυγχάνει.

Ἄμαθης ἀνθρώπος καὶ ἀψήκορος εἶναι δυστυχής, καὶ ἔθνος ἔχον τοιοῦτους ἀνθρώπους εἶναι ἐπίσης δυστυχές. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ διαδοθῶσι πανταχοῦ τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐπιστήμης. Ὁ γεωργὸς διὰ νὰ εὐδοκμήσουν αἱ ἐργασίαι του, πρέπει νὰ ἠξεύρῃ ἐκ τῆς ἐπιστήμης, πᾶς πρέπει νὰ μεταχειρισθῇ τὴν γῆν, διὰ νὰ ἔχῃ περισσοτέρους καρπούς. Ὁ ποιμὴν διὰ νὰ πολλαπλασιάσῃ τὰ πρόβατά του καὶ καρπωθῇ περισσοτέραν ἐξ αὐτῶν

ώφέλειαν, πρέπει νά ἡξεύρη, τὶ διδάσκει ἡ βιολογικὴ ἐπιστήμη καὶ νά ἐφαρμόζη τὰ διδάγματα αὐτῆς. Καὶ ἀφ' οὗ σήμερον πανταχοῦ ἡ ἐπιστήμη κυριαρχῆ καὶ σφύζει τοὺς ἀνθρώπους καὶ εἰς αὐτὰ ἀκόμη τὰ βάνουσα ἐπαγγέλματα, δὲν πρέπει νά ἀνοιχθοῦν αἱ πύλαι νά εἰσέλθῃ ἡ ἐπιστήμη καὶ εἰς τὴν ἀνατροφὴν τῶν ἀνθρώπων, ἀφ' οὗ ἐκ τῆς ἀνατροφῆς τούτων ἐξαρτᾶται ἡ εὐδαιμονία καὶ τῶν ἀτόμων καὶ τῶν λαῶν; Καὶ τὴν τοιαύτην ἐπιστήμην τοῦ ἀνατρέφειν τοὺς ἀνθρώπους παρέχει τὸ διδασκαλεῖον. Ἐὰν εἶχον ἐξουσίαν, θὰ διαργάουν τὰ σχολεῖα τοῦ Πειραιῶς πάντα οὕτως ὥστε κανὲν κοράσιον νά μὴ ἀπελύετο ἐκ τῶν σχολείων, χαρὶς νά ἀσχοληθῇ καὶ μὲ ζητήματα τροφῆς καὶ ἀνατροφῆς τῶν παιδίων. Ἡ ἀνθρωπότης προοδεύει βραδέως, διότι βραδέως διαδίδεται καὶ ἡ παιδαγωγικὴ ἐπιστήμη. Ἐκαστος πρέπει νά πεισθῇ ὅτι τὸ πολυπλοκώτατον ὄν εἶναι ὁ ἄνθρωπος καὶ ὅτι ἡ ζωὴ αὐτοῦ καὶ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ὑπόκεινται εἰς ὄρισμένους νόμους, οἵτινες πρέπει νά τηρῶνται εὐλαβῶς, ἐὰν θέλωμεν νά ζήσῃ καὶ νά δράσῃ, ὡς πρέπει. Ὅλαι αἱ συμφοραὶ αἱ πλήττουσαι ἡμᾶς προέρχονται ἀπὸ τὴν παράβασιν τῶν νόμων τούτων. Χιλιάδες ἀνθρώπων ἀσθενοῦν καὶ ἀποθνήσκουσιν ἀπὸ τὴν παράβασιν τῶν ὄρων τῆς ζωῆς. Χιλιάδες δὲ ἀνθρώπων ἐξαχρειοῦνται ἀπὸ τὴν παράβασιν τῶν ὄρων τῆς ἀνατροφῆς. Εἰς τὰς πόλεις, ἐνθα ἡ συσσάρευσις τῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ ἀμιβαία ἐπικοινωνία χαλαρῶνουν τὰ πατροπαράδοτα ἤθη καὶ ἔθιμα, χαλαρῶνουν τὴν πίστιν καὶ ἀναπτύσσουν τὸ πνεῦμα τοῦ ὑπερχριστικισμοῦ, τὸ

ὅποιον καταλύει τοὺς συνέχοντας τὸ κτηνώδες τῶν ἀνθρώπων μέρος θεσμοὺς τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἠθικῆς, πρέπει νὰ φατισθῇ ὁ κόσμος ἐν τοῖς σχολείοις, τὶ εἶναι ὄντως τίμιον καὶ ὄντως ἀνθρώπινον, καὶ αὐτοῦ νὰ ἔχηται ἀπρὶξ πᾶς σώφρων ἄνθρωπος, καὶ νὰ μὴ καταπλήττεται ἀπὸ νέα δόγματα, τὰ ὅποια εἶναι τεκμήρια ἐκφυλισμοῦ καὶ καινοσπουδίας, καὶ νὰ διδαχθῇ νὰ παρέρχηται πρὸ αὐτῶν ψυχρὸς καὶ ἀτάραχος.

Τοιαύτην ὑψηλὴν ἀποστολὴν ἀναγνωρίζω εἰς τὸ διδασκαλεῖον τῶν γυναικῶν τοῦ Πειραιῶς. Θὰ ἐργασθῶ μετὰ τῶν συνεργατῶν μου πάντων νὰ εἰσαχθῇ τὸ νέον πνεῦμα τὸ παιδαγωγικὸν τὸ φωτίζον καὶ ἀγιάζον πάντα ἄνθρωπον. Ἡ σύμπραξις εἶναι ἀναγκαία εἰς πᾶσαν ἐπιχείρησιν, ἀναγκαιοτάτη δὲ εἰς τὴν ἀνατροφήν. Τὸ διδασκαλεῖον Πειραιῶς ἔχει φιλοτίμους ἐργάτας, οἵτινες ἐν πνεύματι ἀδελφότητος ἐργάζονται ὑπὲρ τοῦ μεγάλου σκοποῦ. Ἡ ἐκλογή τοῦ προσωπικοῦ ἀνήκει εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ τμήματος τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου, πρὸς τὸ ὅποιον ἀντανακλᾷ καὶ πᾶσα ἡ τιμὴ, ἐὰν εὐδοκιμήσῃ τὸ διδασκαλεῖον, καὶ πᾶσα ἡ εὐγνωμοσύνη τῆς κοινωνίας. Διὰ νὰ εὐδοκιμήσῃ πρέπει νὰ ἐκπληρωθοῦν ἄρισμένοι θεμελιώδεις ὅροι. Εἰς τῶν πρώτων ὅρων εἶναι ἐργασία πεφωτισμένη καὶ ἐνθουσιώδης τῶν ἐργαζομένων ἐν τῷ διδασκαλείῳ πάντων, πρὸς τὸν τελικὸν σκοπὸν τοῦ καθιδρύματος. Ὅλοι, ὅσοι ἐργαζόμεθα ἐν τῷ διδασκαλείῳ, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐπιδιώκομεν, αἰμαδίτριαι μας νὰ ὑψαθοῦν εἰς τὴν περιωπὴν τῶν

διδασκάλων τοῦ ἔθνους, διδασκάλων εἰς τὴν θερμὴν καὶ ἀνυπόκριτον πίστιν, εἰς τὴν θρησκευοίαν τῶν πατέρων μας. Ὁ Θεὸς εἶναι ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, πρὸς αὐτὸν κατευθύνονται οἱ πόθοι μας καὶ οἱ παλμοὶ τῆς καρδίας μας. Τοῦ Θεοῦ ἔχομεν ἀνάγκην πάντες νὰ μᾶς προστατεύῃ κατὰ πάσης διαβολῆς καὶ συκοφαντίας, νὰ μᾶς θαρρύνῃ καὶ νὰ μᾶς φωτίζῃ, νὰ ἐκτελῶμεν πάντοτε τὸ θέλημά του. Ἡ θρησκεία εἶναι ὁ ἐν ἡμῖν ἥλιος, ἡτις θὰ μᾶς φωτίζῃ καὶ θὰ μᾶς θερμαίνῃ, ἡτις θὰ μᾶς ὀδηγῇ εἰς τὸ καλὸν καὶ θὰ μᾶς ἀποτρέπῃ ἀπὸ τὸ κακὸν ἐν πάσῃ στιγμῇ τοῦ βίου. Ἡ θρησκεία δὲν θὰ εἶναι ἀπλή συνήθεια, δὲν θὰ εἶναι ξηρὸς τύπος, ἀλλὰ ἡ ζωὴ ἡμῶν καὶ ἡ ἐνέργεια πρὸς μεγάλους ἠθικοὺς σκοποὺς. Αἱ κρῆναι αἱ ρέουσαι τὸ ὕδωρ τῆς ζωῆς τῆς ἀγίας ἡμῶν θρησκείας θὰ ἀνοιγῶσι διὰ τῆς πεφωτισμένης διδασκαλίας, καὶ ὁ λαὸς ἡμῶν ὁ καλὸς ὁ φύσει θρησκός θὰ διδασχθῇ νὰ ἀντλή ἐκ τοῦ ζῶντος ὕδατος παρηγορίαν ἐν τῇ δυστυχίᾳ, σοφὰ διδάγματα διὰ τὸν βίον, θερμὴν ἀγάπην πρὸς τοῦ Θεοῦ τὰς ἐντολάς, θὰ φωτισθῇ νὰ καταρροῖ τὴν τυφλὴν καὶ προπετὴ ἀπιστίαν, ἡτις ὡς χειμερινὸς παγετὸς ἀποξηραίνει τὰ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ εὐγενῆ σπέρματα. Οἱ μαθηταὶ ἡμῶν τὴν εὐσέθειαν διδάσκονται νὰ θεωροῦν ὡς τὴν μεγαλοουργὸν δύναμιν, τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ὡς τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν κατακλεῖδα πάσης σοφίας. Τοιοῦτους διδασκάλους τῆς θρησκείας θὰ ἐργασθῶμεν νὰ μορφώσωμεν καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας, ἡτις φθάνει μέχρι τῶν μυχαιατάτων τῆς καρδίας, κατανοουμένη καὶ ἐκτιμωμένη καὶ

ψυχαγωγούσα, καὶ διὰ τῆς ἀσκήσεως εἰς τὸν θρησκευτικὸν βίον μάλιστα εἰς τὸ προσεύχεσθαι. Πρὸς τοῦτο τὸ διδασκαλεῖον ἐποίησε ἰδίας προσευχάς, ἅς αἱ μαθήτριάς καθ' ἐκάστην ἐκ περιτροπῆς ἀπαγγέλλουν, πρὸς διδασκαλίαν καὶ πρὸς κατάνυξιν.

Ὅλοι ἐργαζόμεθα ἐνταῦθα, ἵνα αἱ μαθήτριάς μας ἀγαπήσουν τὸ μέγα βιβλίον τῆς φύσεως. Πλήθος ὀργανικῶν ὄντων, ποικιλωτάτων τὴν μορφήν καὶ τὴν ζωὴν, διάγουσι τὸν βίον αὐτῶν καθ' οὓς νόμους ἔπλασεν αὐτοῖς ὁ Θεός, ὧν ἡ γνῶσις εἶναι τοῦ ἀνθρώπου οὐ μόνον ἐντρυφήμα, ἀλλὰ καὶ εὐτυχία, διότι ἐν τῇ φύσει εἶναι πάντα τὰ ἀγαθὰ τῆς ζωῆς διακεχυμένα, τῶν ὁποίων ἡ γνῶσις καὶ ἡ χρησιμοποίησις ἐγέννησε κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους τὰς καταπληκτικὰς τῆς ἀνθρωπότητος προόδους.

Νὰ ζη τις σήμερον ἐντρυφῶν εἰς τὰ ἔργα τῆς διανοίας τῶν ἀνθρώπων, τὰ ὁποῖα καθ' ἡμέραν ἐκτυλίσσει πρὸ τῶν ὀμμάτων ἡμῶν ἡ γνῶσις τῶν μυστηρίων τῆς φύσεως, εἶναι ἡ μεγαλητέρα εὐχαρίστησις, ἣν δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀπολαύσῃ. Ὁ Σοφοκλῆς θαυμάζει τὰς προόδους τῆς ἐποχῆς του, ἅς εἶχε κάμει ἡ ἀνθρωπότης. Θαυμάζει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὑπέταξε τὴν θάλασσαν καὶ ἀψηφῶν τὰ ἄγρια κύματα διασχίζει διὰ τῶν πλοίων αὐτὴν καὶ φθάνει εἰς μακρὰς χώρας. Θαυμάζει ὅτι ἐδάμασεν ὁ ἄνθρωπος τὸν ἄγριον ἵππον καὶ τὸν ἔξευξε νὰ σύρῃ τὸ ἄροτρον καὶ κατέστησεν αὐτὸν ὄργανον καὶ ὑπηρετὴν τῶν ἀναγκῶν του. Ἄλλ' ὅποιον θαυμασμὸν θὰ ἠσθάνετο σήμερον βλέπων τὸν ἄνθρωπον ὡς αἰετὸν διασχίζοντα διὰ

τῶν ἀεροπλάνων τὸν αἰθέρα, ὡς ἰχθῦν πλέοντα ὑπὸ τὴν θάλασσαν διὰ τῶν ὑποβρυχίων, συνεννοούμενον ὡς καθαρὸν πνεῦμα ἄνευ οὐδενὸς αἰσθητοῦ διαμέσου σημείου διὰ τοῦ Μαρκονεῖου τηλεγράφου πρὸς τοὺς μακρὰν οἰκοῦντας, μεταδίδοντα διὰ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ ἐν ἀκαρεῖ τὰς σκέψεις του ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ἄκρου τῆς γῆς εἰς τὸ ἕτερον, καὶ τὰς σκέψεις ταύτας ἐν μιᾷ στιγμῇ διὰ τῆς τυπογραφίας καθιστῶντα κοινὸν κτῆμα τῶν ἀνθρώπων. Ἄν ὁ Δαβὶδ ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην, βλέπων τὴν τελειότητα τοῦ κόσμου νὰ ἐξυμνήσῃ τὴν πανσοφίαν τοῦ Θεοῦ ἀναφωνήσας «Ὡς θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου, Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας», σήμερον ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἀνάγκης ᾠθούμενος πᾶς ἄνθρωπος βλέπων τὴν πανσοφίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἦτις ὁσημέραι ἐκδηλοῦται δαιμονιωτέρα διὰ τῆς δημιουργίας νέου κόσμου ἔργων καταπληκτικῶν ἀναφωνεῖ· Ὡς θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου, ἄνθρωπε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησες. Ἐμηδένισες τὰς ἀποστάσεις διὰ τῶν σιδηροδρόμων καὶ τῆς ναυτιλίας καὶ τὰ προϊόντα ἀπωτάτων χωρῶν κατέστησες κοινὰ ἀγαθὰ εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους· τὰς γνώσεις, ἃς οἱ ἄνθρωποι ἀνεκάλυψαν δι' ἀτρύτων κόπων συνέλεξες καὶ ἐσυστηματοποίησες καὶ διὰ τῶν σχολείων καὶ τῶν βιβλίων κατέστησες κοινὸν κτῆμα τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πλουσίων καὶ τῶν πτωχῶν· τὰ ἀγαθὰ τῆς φύσεως, ἣν ἠρεῦνήσες καὶ ἀνατομικῶς καὶ φυσιολογικῶς καὶ χημικῶς, τοσοῦτον ἐπολλαπλασίασες καὶ ἐβεελτίωσες, ὥστε κατέστησες τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων ἄνετον καὶ ὄντως ἀνθρώπινον.

Τὸ καταπληκτικὸν τοῦτο μεγαλεῖον ὀφείλεται εἰς τὴν πρόοδον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ἡ ἄγνοια τούτων εἶναι ὄνειδος καὶ σημεῖον βαρβαρότητος. Διὰ τοῦτο τὸ Διδασκαλεῖον αἰσθάνεται ἰδιαίτεραν κλήσιν νὰ ἐργασθῆ πρὸς καλλιέργειαν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν κατὰ τὰς νέας μεθόδους διὰ τῆς αὐτοψίας καὶ παρατηρήσεως τῶν φυσικῶν ἀντικειμένων, διὰ τοῦ πειράματος, δι' ἰδίων ἐρευνῶν διὰ τοῦ μικροσκοπίου, ὥστε εἰς τὴν ψυχὴν τῶν διδασκαλισσῶν νὰ γεννηθῆ ὁ θαυμασμός καὶ ἡ ἀγάπη καὶ ἡ συμπάθεια πρὸς τὴν φύσιν, πεποίθησις δὲ καὶ ἐμπιστοσύνη εἰς τὰς ἰδίας αὐτῶν ψυχικὰς δυνάμεις καὶ εἰς τὰς ἰδίας ἐρεῦνας. Ἀφ' οὗ ζητοῦμεν φυσιοδίφαι νὰ εἶναι σήμερον οἱ μαθηταὶ τῶν δημοτικῶν σχολείων, πόσῳ μᾶλλον πρέπει νὰ εἶναι τοιοῦτοι οἱ διδάσκαλοι αὐτῶν.

Διὰ τοῦτο τὰ Διδασκαλεῖα δὲν πρέπει νὰ στεροῦνται οὔτε συλλογῶν οὔτε ὀργάνων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ὁ Rousseau ἤδη ἀπὸ ἐνός καὶ ἡμίσεος αἰῶνος διελάλησεν ὅτι οἱ μεγαλείτεροι διδάσκαλοί μας εἶναι τὰ αἰσθητήριά μας, αἱ χεῖρές μας καὶ οἱ πόδες μας. "Ὅ,τι δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν μὲ τοὺς ὀφθαλμούς μας πρέπει νὰ τὸ ἴδωμεν, καὶ ἂν ἀναγκασθῶμεν νὰ βαδίσωμεν μακρὰν πρὸς τοῦτο. "Ὅ,τι δὲν δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν διὰ τὴν σμικρότητά του ἢ διὰ τὴν μεγάλην ἀπόστασιν νὰ τὸ ἴδωμεν διὰ τοῦ μικροσκοπίου ἢ διὰ τοῦ τηλεσκοπίου. Ἡ καλλιτέρα μέθοδος εἶναι ἡ ποιούσα τοὺς μαθητὰς αὐτοὺς παρατηρητικοὺς καὶ φυσιοδίφας. Βεβαίως αὐτὰ δὲν φαίνονται εἰς τὰς δη-

μοσίας ἐξετάσεις τὰς ἐπιδεικτικὰς, ἀλλ' ἡ ἐπίδειξις εἶνε ἀγυρτεία, ἡ δὲ ἀγυρτεία εἶναι κακία καὶ οὐχὶ ἀρετή. Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εὐφραίνει τὴν ψυχὴν παντὸς ἀνθρώπου, εἶναι ἡ ζήτησις τῆς ἀληθείας, διότι ἡ ζήτησις τῆς ἀληθείας εἶναι ἐνέργεια, ἡ δὲ ἐνέργεια εἶναι τὸ ζωτικὸν τῆς ψυχῆς στοιχεῖον. Τὰ Διδασκαλεῖα πάντα ἀνεξαιρέτως καὶ τῶν ἀρρένων καὶ τῶν θηλέων ἔχουν καθήκον νὰ μεταβάλουν τὴν μέθοδον καὶ ἐν τούτῳ τῆς διδασκαλίας. Καὶ διὰ τοῦτο ἔχουν ἀνάγκην ἐλευθερίας καὶ αὐτεξουσιότητος. Ὁ δὲ τρόπος νὰ κανονίζωνται τὰ πάντα διὰ προγραμμάτων ἀναλυτικῶν ὑπὸ τῆς κεντρικῆς ἀρχῆς, νὰ ἀπαιτεῖται δὲ ἡ ἀκριβὴς ἐκτέλεσις τοιούτων προγραμμάτων, τὰ ὁποῖα οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἡ ἔκφρασις μιᾶς γνώμης, ἐφ' ἧς ἐνδέχεται νὰ ἔχη τις καὶ τινὰς ἀντιρρήσεις δεδικαιολογημένας, διὰ πλῆθους γενικῶν ἐπιθεωρητῶν, ἀναιρεῖ τὴν αὐτοτέλειαν τῶν Διδασκαλείων, ἀφαιρεῖ τὴν δύναμιν καὶ τὸ κῦρος ἀπὸ τὸν Διευθυντὴν, προσκρούει δὲ καὶ εἰς τὴν ἠθικὴν ἀρχὴν τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως τῆς ἐπιστημονικῆς, ἣτις εἶναι καὶ πρέπει νὰ εἶναι καὶ τῶν Διδασκαλείων ἡ ζωτικὴ ἀρχή. Τὸ Διδασκαλεῖον Πειραιῶς, ὡς καὶ ὅλα τὰ Διδασκαλεῖα τοῦ Κράτους, ἔχει πέντε γενικοὺς ἐπιθεωρητάς, ἕνα τῶν ἐλληνικῶν, ἕνα τῶν μαθηματικῶν, ἕνα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἕνα τῆς γυμναστικῆς, ἕνα τῆς ὑγιεινῆς, εἰς οὓς ὀφείλει ἐκάστοτε νὰ δίδῃ λόγον. Εἰς αὐτοὺς δὲ προσθετέον καὶ τὸν ἐκπαιδευτικὸν σύμβουλον διὰ τὰ παιδαγωγικὰ μαθήματα καὶ τότε ἔχομεν τὸ ὄχι εὐφρόσυνον φαινόμενον, ἕκα-

στος καθηγητής νά ἔχη καί τόν ἐλεγκτήν του ἢ τόν ὀδηγόν του.

Ἐάν ἐπρόκειτο περί σχολείου ἀνηλίκων, ἡ κηδεμονία αὕτη ἢ περίφροντις θά εἶχε λόγον τινά. Ἄλλ' ἐνταῦθα πρόκειται περί σχολείου μεταρρυθμιστικοῦ, οὗ τήν ἀποστολήν κατανοοῦν πληρέστερον παντός ἄλλου ὁ Διευθυντής καί οἱ μετ' αὐτοῦ συνεργαζόμενοι συνάδελφοί του. Πᾶν σχολεῖον, ὡς καί πᾶν ὀργανικόν ὄν ἔχει τήν ἰδιοφυΐαν του, ἔχει νά θεραπεύσῃ ἐλλείψεις του, αἵτινες ἔχουν τήν ρίζαν εἰς τὸ παρελθόν, εἰς τήν περιβάλλουσαν κοινωνίαν. Αἱ ἐλλείψεις αὗται θά θεραπευθοῦν δι' ἐργασιῶν εἰδικῶν, τὰς ὁποίας δύνανται νά ὀρίσωσι οἱ ἐργάται τοῦ σχολείου οἱ συζῶντες καθ' ἡμέραν μετὰ τῶν μαθητῶν των. Ἄλλ' αὐτὰ τὰ μέτρα πρὸς θεραπείαν τῶν ἐλλείψεων προσκρούουν εἰς τὸ πρόγραμμα καί κινδυνεύομεν νά χαρακτηρισθῶμεν ὡς ἀντάρται τοῦ προγράμματος καθ' ἣν στιγμὴν ὑπηρετοῦμεν εἰλικρινῶς καί τελεσφόρως τήν ιδέαν τοῦ Διδασκαλείου. Μυρία τοιαῦτα ζητήματα ἐμφανίζονται, τὰ ὁποῖα ἠδυνάμεθα καί εἶχομεν τὸ καθήκον νά θεραπεύσωμεν, ἀλλ' ἀπεφύγομεν νά πράξωμεν τοῦτο ὑπὸ φόβου, μὴ προσκρούσωμεν εἰς τὰ διατεταγμένα. Αἱ μαθήτριά μας εἰς τὰ Γαλλικὰ ἐν τῇ Διδασκαλείῳ δεικνύονται ὑποσκάζουσαι. Ἀνάγκη νά ἐνισχυθῇ τὸ μάθημα διὰ προσθήκης ὥρῶν διδασκαλίας. Θά τὸ ἐπράττομεν, ἐάν δὲν ἐφοβούμεθα τὸ πρόγραμμα καί τὸν ἐπιθεωρητήν, τὸν ἄγρυπνον φύλακα τοῦ προγράμματος. Αἱ μαθήτριά της Γ' τάξεως ἐν τῇ Β' τάξει δὲν ἐδιδάχθησαν πέρυσιν ὅλην τὴν Δι-

δακτικήν, ἣν ἠθελήσαμεν νὰ συμπληρώσωμεν κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς παιδαγωγικῆς ἐν τῇ Γ΄ τάξει. Τὸ δικαίωμα τοῦτο μᾶς ἠμφεσβητήθη, διότι δὲν ἀναγράφεται Διδακτικὴ ἐν τῇ Γ΄ τάξει. Αἱ μαθήτριαί τῆς Β΄ τάξεως δὲν ἐδιδάχθησαν τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς ψυχολογίας, τὴν ψυχολογίαν τῶν αἰσθημάτων καὶ τὴν ψυχολογίαν τοῦ βουλευτικοῦ, διότι μετερρυθμίσθη τὸ πρόγραμμα καὶ ἡ ψυχολογία περιορίσθη εἰς τὴν Α΄ μόνον τάξιν τοῦ Διδασκαλείου. Καὶ ὅμως ἡ ψυχολογία αὕτη ἔπρεπε νὰ διδαχθῆ καὶ ἐδιδάχθη, ἀλλ' ἡ διδασκαλία αὕτη προσέκρουσεν εἰς τὸ πρόγραμμα καὶ ἐθεωρήθη ὑπερβασία τοῦ προγράμματος. Ταῦτα καὶ μυρία ἄλλα ἠδυνάμην νὰ σᾶς ἀπαριθμήσω, τὰ ὅποια, ἵνα θεραπευθοῦν, προϋποδέτουν ἐλευθερίαν καὶ ἐξουσίαν τοῦ Διδασκαλείου. Αὐτὴν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἐξουσίαν πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν εἶναι δικαίωμα τοῦ Διδασκαλείου νὰ ζητῆ καὶ καθῆκον τῶν ἀρχόντων νὰ παρέχουν αὐτήν. Δὲν πρέπει δὲ νὰ λησμονῶμεν ὅτι καὶ εἰς τὰ ἄτομα καὶ εἰς τὰ ἔθνη μῆτηρ τῶν μεγάλων κατορθωμάτων εἶναι ἡ ιδιοφυΐα καὶ ὅτι ἕκαστος ἀνθρώπος ἔχει μείζονα σημασίαν καὶ δι' ἑαυτὸν καὶ διὰ τοὺς ἄλλους, ὅσον περισσότερο ἐμφανίζεται ἡ ιδιοφυΐα του. Πᾶν δέ, ὅπερ προσβάλλει τὴν ιδιοφυΐαν, εἶναι δεσποτισμός, ὑπ' οἷονδῆποτε ὄνομα καὶ ἂν παρουσιάζεται. Διὰ τοῦτο νομίζω ὅτι πᾶσαι αἱ προϊστάμεναι ἀρχαὶ εἰς ζητήματα καθαρῶς παιδευτικὰ θὰ ἀναγνωρίσουν καὶ εἰς ἡμᾶς τὸ δικαίωμα νὰ ἔχωμεν γνῶμην καὶ ὄχι μόνον θὰ μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ ἐφαρμόζωμεν τὸ σύστημά μας, ὅπερ

έσχηματίσαμεν ἐπὶ τῇ βάσει μελετῶν καὶ σκέψεων πολυχρονίων, ἀλλὰ καὶ θὰ μᾶς συντρέχουν, αἶροντες πᾶν πρόσκομμα παρεμβαλλόμενον εἰς τὴν κανονικὴν λειτουργίαν τῶν ἡμετέρων ἐργασιῶν.

Ὡσαύτως πολλὴν σημασίαν ἔχουν εἰς τὴν μὀρφωσιν τοῦ ἀνθρώπου τὰ τεχνικὰ ἢ καλλιτεχνικὰ μαθήματα. Εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο ὄλα τὰ σχολεῖα ἡμῶν καὶ ἀνώτερα καὶ κατώτερα εὐρίσκονται εἰς ἀξιοκατάκριτον θέσιν. Ἡ καλλιτεχνικὴ ἀντίληψις τοῦ κόσμου εἶναι μία ἰδιαιτέρα μορφή τῆς ἀληθείας, τῆς ὁποίας στεροῦνται τὰ ἡμέτερα σχολεῖα. Δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ παιγνιδίων καὶ διασκεδάσεως, ἀλλὰ περὶ σπουδαιοτάτου μέσου πρὸς ἀνύψωσιν τοῦ λαοῦ εἰς ἀνώτερον πνευματικὸν βίον. Ὅταν συνηθίσωμεν τὸν ἄνθρωπον νὰ εὐρίσκη χαρὰν εἰς τὸ ἄραϊον, εἰς τὸν ῥυθμὸν, εἰς τὴν ἄρμονίαν, εἰς τὴν μορφήν, τότε συνηθίζομεν αὐτὸν νὰ ἀποσπᾶται ἀπὸ τὸ ὑλικόν, ἀπὸ τὸ χρεῖ-ᾶδες, καὶ νὰ ὑψοῦται εἰς τὸ ἀπόλυτον. Εἶναι τὸ πρῶτον βῆμα προόδου ἀπὸ τὸ βάνανσον καὶ ζωᾶδες εἰς τὸ ὑψηλὸν καὶ ἐλευθέριον καὶ ἀνθρώπινον. Ἡ χαρὰ τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὸ ἄραϊον, διὰ τὴν μορφήν τὴν αὔλον, ἐξαίρει τὸν ἄνθρωπον ὑπεράνω τῶν ζωϊκῶν ἐπιθυμιῶν, ὑπεράνω τῆς ὑλικῆς ἀπολαύσεως καὶ μετᾶγει αὐτὸν ὑψηλὰ εἰς τὴν χάραν τοῦ ἰδανικοῦ. Ὁ δὲ εὐρίσκων εὐχαρίστησιν εἰς τὰ ἰδανικὰ εἶναι προπαρασκευασμένος νὰ ἐκτιμᾷ καὶ νὰ ποθῆ καὶ τὴν ἀρετήν. διότι καὶ ἡ ἀρετὴ τοιαύτη εἶναι, νὰ εὐρίσκη εὐχαρίστησιν εἰς ἀγαθὰς πράξεις, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἰδιοτελεί-

ας. Χωρῶ δὲ καὶ ἔτι περαιτέρω. Ὅστις δὲν δύναται νὰ ὑψωθῆ εἰς ἰδανικὸν κόσμον, οὗτος δὲν ἠσθάνθη ποτὲ τὴν ἀπόλαυσιν, ἣν δίδει ὁ καλλιτεχνικὸς κόσμος, καὶ ὁ ἠθικὸς καὶ ὁ θρησκευτικὸς βίος, οὗτος δὲν ἠσθάνθη ποτὲ τὴν θείαν εὐφροσύνην, ἣτις προέρχεται ἀπὸ ἄλλον κόσμον τελειότερον καὶ λαμπρότερον. Τῶν αἰσθημάτων τούτων ἔχει μόνον τὰς λέξεις, ἔχει μόνον τοὺς ὀρισμούς, ἀλλὰ δὲν ζῆ εἰς τὰ αἰσθήματα ταῦτα, δὲν τὸν συγκινοῦν, δὲν τὸν μεταρσιόουν. Καὶ διὰ τοῦτο ὅπως ἐργαζόμεθα νὰ μορφώσωμεν τὸν ἄνθρωπον νὰ ἀντιλαμβάνεται τὸν κόσμον μὲ τὸν νοῦν του, οὕτω ἐξ ἴσου πρέπει νὰ ἐργασθῶμεν νὰ μορφώσωμεν τὸν ἄνθρωπον νὰ ἀντιλαμβάνεται τὸν κόσμον καὶ μὲ τὴν καρδίαν του. Καὶ ὅπως ὁ νοῦς μορφοῦται διὰ τῆς ἀσκήσεως, οὕτω διὰ τῆς ἀσκήσεως πρέπει νὰ μορφωθῆ καὶ ἡ καρδία του καὶ ἡ καλαισθησία του. Καὶ ἡ ἀσκησις δὲν πρέπει νὰ περιορισθῆ νὰ βλέπῃ ἔργα καλλιτεχνικά, ἀλλὰ καὶ νὰ προσπαθῆ νὰ παράγῃ τοιαῦτα. Ὁ ἄνθρωπος τότε κατανοεῖ ἓν πρᾶγμα, ὅταν δύναται καὶ αὐτὸς νὰ τὸ παραγάγῃ.

Τοιαύτην ιδέαν ἔχοντες περὶ καλλιτεχνικῆς μορφώσεως καὶ θεωροῦντες ταύτην λίαν συντελεστικὸν μέσον πρὸς τὸν ἐξευγενισμόν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ βίου τοῦ ἀνθρωπίνου, δὲν δύναμεθα ἢ νὰ ἐκφράσωμεν τὴν θλίψίν μας διὰ τὴν παραμέλησιν τοῦ σπουδαίου τούτου κλάδου τῆς μορφώσεως. Διὰ τοῦτο ἐν τῇ Διδασκαλείᾳ ἐπέμεινα καὶ θὰ ἐπιμείνω ἢ μουσικῆ προπαρασκευῆ τῶν μελλουσῶν διδασκαλισσῶν νὰ εἶναι τοιαύτη

καὶ τοσαύτη, ὥστε νὰ εἰσαχθῆ πανταχοῦ τὸ ἄσμα, μάλιστα τὸ ἄσμα τὸ ἄρμονικόν, εἰς πᾶν δημοτικὸν σχολεῖον, ὅπουδήποτε ἦθελον διορισθῆ αἱ μαθητεύσασαι ἐν τῷ Διδασκαλείῳ Πειραιῶς. Ὡσαύτως θὰ καταβληθῆ μεγάλη προσπάθεια εἰς τὸ μάθημα τῆς ζωγραφικῆς καὶ τῆς χειροτέχνιας. Παρὰ πάντων ὁμολογεῖται ὅτι ἐν τῇ ἰχνογραφίᾳ ἢ ἐκ τοῦ φυσικοῦ ἰχνογραφία εἶναι ἡ ἀσκούσα τὸ ὄμμα εἰς τὴν ἀντίληψιν καὶ ἐκτίμησιν τῆς μορφῆς. Πάντες γινώσκομεν ἐκ πείρας πόσῃν εὐχαρίστησιν αἰσθάνονται οἱ παῖδες ἀπεικονίζοντες ἐκ τοῦ φυσικοῦ ἀντικείμενα κοινότατα, καὶ πόσον ἡ φαντασία αὐτῶν ἐξάπτεται νὰ συμπληρώνη τὰς ἐλλείψεις, τὰς ὁποίας κατὰ φυσικὸν λόγον ἐμφανίζουν τὰ πρῶτα δοκίμια. Ἡ μίμησις εἶναι τὸ πρῶτον βῆμα τῆς ζωγραφικῆς. Διὰ τοῦτο ἐν τοῖς Διδασκαλείοις πρέπει νὰ ἀναλάβουν τὴν διδασκαλίαν τῆς ἰχνογραφίας ἄριστοι διδάσκαλοι, τοῦτ' αὐτὸ ζωγράφοι, ἵνα παρασκευάσουν τοὺς μέλλοντας τοῦ μαθήματος διδασκάλους, ὡς ἀπαιτεῖ σήμερον ἡ παιδαγωγική. Ἡ ἐξ ἀντιγραφῆς ἰχνογραφία εἶναι παρωδία τοῦ μαθήματος.

Ὅμιλῶν περὶ ἐξυψώσεως τοῦ μαθήματος τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ζωγραφικῆς καθῆκον ἔχω νὰ ἐξάρω τοῦ δημάρχου μας καὶ τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου τὴν ἐλευθεριότητα νὰ μὴ φεισθῶν χρημάτων, ἵνα εὐρουν ὄντως καλλιτέχναις καὶ διορίσουν αὐτοὺς εἰς τὸ Διδασκαλεῖον. Καὶ νῦν τὸ Διδασκαλεῖον ἤρχισε τὴν νέαν του σταδιοδρομίαν διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν μόρφωσιν. Ἄν δὲ παρατηροῦνται ποὺ ἐλλείψεις, καὶ αὐταὶ θὰ διορθω-

θοῦν. Εἶμαι πάντοτε ὑπὲρ τῆς ἀποκεντρώσεως. Εὐχομαι καὶ ἐλπίζω καὶ τὸ Διδασκαλεῖον Πειραιῶς, ἀκμάζον νὰ δάσῃ ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τῆς ἀποκεντρώσεως καὶ θὰ δάσῃ ἐπιχειρήματα, ὅταν οἱ διδάσκαλοι τοῦ Διδασκαλείου τούτου εἶναι καλλίτεροι ἀπὸ τοὺς διδασκάλους τῶν δημοσίων Διδασκαλείων, ὅταν τὸ κτίριον τοῦ Διδασκαλείου τούτου εἶναι καλλίτερον ἀπὸ τὸ κτίριον τοῦ Διδασκαλείου τοῦ δημοσίου, ὅταν αἱ φυσιογραφικαὶ συλλογαὶ εἶναι πλουσιώτεραι ἀπὸ τὰς τοῦ δημοσίου, ὅταν τέλος τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ ἐκπαιδευτηρίου τούτου εἶναι ἀνώτερα ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν δημοσίων σχολείων.

Ὡσαύτως πολλὴν σημασίαν ἀποδίδω εἰς τὴν δημοτικὴν ἡμῶν ποίησιν καὶ καθόλου εἰς τὴν ποίησιν καὶ τὴν λυρικὴν καὶ τὴν δραματικὴν καὶ διὰ τὴν ἠθικὴν αὐτῶν διδασκαλίαν ἀλλ' οὐχ ἦττον καὶ διὰ τὴν καλαισθητικὴν μόρφωσιν. Ἄν ὁ λαὸς ἡμῶν ἐν καιρῷ τῆς ἀπαιδευσίας καὶ τῆς ἀδλιότητος, εἰς ἣν διετέλει ὑπὸ τὴν πτέρναν βαρβάρου δεσπότη, δὲν ἀπώλεσε τὸν ἀνθρωπισμὸν του, μία αἰτία εἶναι καὶ ἡ δημόδια μουσα, ἣτις ἐμρανίζει τὸ μόνον προσήλιον μέρος κατὰ τοὺς παγετώδεις ἐκείνους τῆς δουλείας χρόνους. Δηγοῦνται περὶ τοῦ μεγάλου Γερμανοῦ ποιητοῦ Göthe ὅτι, ὅταν ἀνέγνωσε μεταφρασμένον εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν τὸ ἐλληνικὸν μυρολόγι ὁ Χάρος καὶ οἱ πεθαμμένοι τόσῃν κατάπληξιν τοῦ ἐπροξένησε ἡ ποίησις, ὥστε ἀνέκραξε: Περιεργον νὰ ζῆ ἀκόμη ἡ ποίησις τόσον ἀκμαία εἰς τὴν

Ἑλλάδα. Καὶ ἐκάλεσε ζωγράφον νὰ τοῦ ζωγραφίσῃ τὸ μυρολόγι. Τὰ ἑλληνικὰ τραγούδια καὶ τὸν χορὸν τὸν ἑλληνικὸν ἤδη ἀπὸ τοῦ 1878 εἰσήγαγον πρῶτος - ἅς μοι ἐπιτραπῇ ἡ περιαιτολογία - εἰς τὸ Διδασκαλεῖον Ἀθηνῶν καὶ ἀπετέλουν τοῦ Διδασκαλείου τὴν εὐγενῆ ἀπόλαυσιν καὶ τὴν λαμπρότητα κατὰ τὰς σχολικὰς ἐορτάς.

Τὸ ἔθνος ἡμῶν κατὰ τὴν ἀναγέννησιν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐφάνη οὕτως ἐπτοημένον πρὸς τὸν Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν, ὥστε ἐνόμιζε τέλειον καὶ ἄξιον μιμήσεως ὅτι ἦτο εὐρωπαϊκόν, ἀτελές δὲ καὶ ἄξιον ἀπορρίψεως ὅτι ἦτο ἑλληνικόν.

Εἰς τὰς μεγάλας πόλεις οἱ περισσότεροι οὐδεμίαν ἄξιαν ἀπέδιδον εἰς τὴν γλῶσσαν τὴν μητρικὴν, ἐθεωρεῖτο δὲ ἡ ξενοφωνία δεῖγμα ὑψηλῆς ἀριστοκρατίας. Τὸ αὐτὸ δὲ ρητέον καὶ περὶ τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων τῶν ἑλληνικῶν. Εὐτυχῶς ἡ ξενολατρεία αὕτη, ἂν δὲν παρήλθεν ἐντελῶς, ἐμετριάσθη ὅμως ἐπαισθητῶς, ὥστε παρὰ τὰ ξένα νὰ ὑπάρχῃ ἤδη τόπος καὶ διὰ τὰ ἡμέτερα. Παρὰ τὰ ἄσματα τὰ ξένα, παρὰ τὰς μελωδίας τὰς ξένων ἀκούεται τώρα καὶ δημοτικὴ μελωδία, παρὰ τὸ βάλς καὶ τὴν πόλκα ἐπιτρέπεται νὰ χορευέται καὶ ὁ Καλαματιανὸς χορὸς, καὶ ὁ Κρητικὸς καὶ ὁ Τσάμικος. Τὸ ἔθνος μας ὀσημέραι ἀνδροῦται, δὲν ἐκπλήττεται πλέον πρὸ τῶν ξενικῶν, ἤρχισε νὰ ἀγαπᾷ καὶ νὰ ἐκτιμᾷ τὰ ἰδικά του, καὶ τὴν γλῶσσαν του ἀγαπᾷ, καὶ τὰ ὄρησκευτικά του ἔθιμα τιμᾷ, καὶ τὰ ἤδη τὰ ἑλληνικὰ σέβεται καὶ τὰς φυσικὰς καλλονὰς τῆς πατρίδος του ἤρχισε νὰ θαυμάζῃ καὶ δὲν θὰ βραδύνωμεν νὰ ἴδωμεν

ὅτι οἱ εὐποροῦντες ἐκ τῶν συμπολιτῶν μας δὲν θὰ ζητοῦν πλέον τὴν ἀναψυχὴν των εἰς μεμακρυσμένας τῆς Εὐρώπης χώρας πολλὰ ἐκεῖ δαπανῶντες, ἀλλ' εἰς τὰ δροσερὰ βουνά μας, ὅπου καὶ τὴν ὑγείαν των ἐνταῦθα θὰ κρατύνωσι καὶ πολλὰ ἐκ τοῦ λιτοδιαίτου τῶν χωρικῶν μας βίου θὰ διδαχθῶσι καὶ αὐτοὶ καὶ τὰ τέκνα των, καὶ ἀντὶ τῶν πολλῶν χρημάτων θὰ δαπανοῦν σχετικῶς ὀλίγα, ὀλίγιστα.

Βλέπετε, Κύριοι, ἐκ τῶν ὀλίγων, τὰ ὅποια σὰς ἀνέφερον, ὅποιαν μεγάλην ἀποστολὴν ἔχουν τὰ Διδασκαλεῖα. Εἶναι τὰ ἐκπολιτιστικὰ καθιδρόματα τοῦ ἔθνους, δι' ὧν θὰ εἰσαχθῆ ὁ πολιτισμὸς εἰς τὴν χώραν ἡμῶν καὶ θὰ κατορθώσωμεν τοῦτο, ἐὰν τὰ Διδασκαλεῖα ἐργασθοῦν σύμφωνα πρὸς τὸν ὑψηλὸν αὐτῶν προορισμὸν. Ἐργάζονται ἄρα γε τὰ Διδασκαλεῖα παρ' ἡμῖν, εἰργάσθησάν ποτε πρὸς τοιοῦτον ὑψηλὸν σκοπὸν; Διστάζω νὰ βεβαιώσω. Μέχρι τοῦ 1878 οἱ δημοδιδάσκαλοι ὡς μόνον σκοπὸν εἶχον νὰ διαδώσουν τὴν ἀνάγνωσιν, τὴν γραφὴν καὶ τὰς 4 πράξεις τῆς ἀριθμητικῆς, ἦσαν τοῦτ' αὐτὸ γραμματοδιδάσκαλοι. Τὰ πάντα διεῖπε τότε ὁ μηχανισμὸς. Ὁ δημοδιδάσκαλος ἐδιδάσκετο οὐχὶ νὰ μορφώνη τοὺς μαθητὰς διὰ διδασκαλίας καὶ ἀσκήσεως ψυχολογικῆς, ἀλλὰ νὰ διδάσκη τὴν τέχνην τοῦ ἀναγινώσκειν καὶ γράφειν καὶ ἀριθμεῖν μηχανικῶς καὶ νὰ συγκρατῆ πειθαρχίαν, μέσα δὲ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦσαν ἡ ἀποστήθισις τῶν μαθημάτων καὶ ἡ μαστίγωσις. Οὐχὶ δὲ

σπανίως ἢ διαφορὰ μεταξὺ διδασκάλου καὶ μαθητοῦ ἦτο ὅτι ὁ διδάσκαλος ἤξευρεν τὸ μάθημα ἀπὸ μέσα, βλέπων εἰς τὸ βιβλίον, ἐν ᾧ ὁ μαθητὴς ὤφειλε νὰ ἠξεύρῃ τοῦτο ἀπ' ἔξω. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τὴν ἀποτρόπαιον ἠθέλησαν νὰ καταλύσουν τὰ νέα Διδασκαλεῖα, δὲν ἠδυνήθησαν ὅμως κατὰ πάντα νὰ κατορθώσουν τοῦτο. Διότι ἡ λειτουργία τῶν Διδασκαλείων οὐδέποτε ὑπῆρξεν κανονικὴ. Τὰ Διδασκαλεῖα εἶναι ἐπιστημονικὰ καθιδρύματα, εἶναι κατώτερα Πανεπιστήμια, σκοπὸν ἔχοντα νὰ δώσουν εἰς τὸ ἔθνος ἐπιστήμονας τοῦ ἔργου των διδασκάλους. Γνώρισμα δὲ τοῦ ἐπιστήμονος εἶναι ἡ ἐλευθέρα τῶν πραγμάτων ἔρευνα καὶ ἡ ἰκανότης νὰ ἀνάγῃ τὰ φαινόμενα εἰς τὴν ἀληθῆ αὐτῶν αἰτίαν. Πᾶς μηχανισμός, πᾶσα ἀποστήθις, ἀποκλείεται ἐκ τῶν τοιούτων καθιδρυμάτων. Ὁ νέος δημοδιδάσκαλος ἢ ἡ νέα δημοδιδασκάλισσα ἔχει ἀποστολὴν νὰ καταστήσῃ τὸ μέγιστον μέρος τοῦ λαοῦ κοινῶν τῆς ὅλης πνευματικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἔθνους. Ὁ γραμματοδιδάσκαλος λοιπὸν προήχθη ἀπὸ τοῦ 1878 εἰς δημοδιδάσκαλον. Ἡ πολιτεία ἔδωκεν εἰς αὐτὸν δύο ἔτη ἀκόμη πρὸς ἐργασίαν ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως τῶν μαθητῶν, ἵνα ἐπιτύχῃ τὸν ὑψηλότερον σκοπὸν του.

Τὸ ἔθνος ἀνεπτύχθη καὶ ὁσημέραι ἀναπτύσσεται βιομηχανικῶς, ἐμπορικῶς, γεωργικῶς, κτηνοτροφικῶς καὶ ἔχει ἀπὸ τὸν δημοδιδάσκαλον ὑψηλοτέρως τώρα ἀπαιτήσεις, νὰ δώσῃ ἀνωτέραν ἐκπαίδευσιν καὶ προπαίδευσιν εἰς τὸν λαόν. Καὶ θὰ κατορθωθῇ τοῦτο, ἐὰν ὁ διδάσκαλος εἶναι εἰς κα-

τάστασιν νὰ ἀντιληφθῇ τὴν κίνησιν τὴν πνευματικὴν τοῦ ἔθνους καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ τὴν φιλολογικὴν καὶ τὴν οἰκονομολογικὴν καὶ τὴν βιομηχανικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν. Ὑπὸ τοιούτους οἰωνοὺς καὶ πρὸς τοιούτους σκοποὺς ἰδρύθησαν τὰ νέα Διδασκαλεῖα καὶ τῶν ἀρρένων καὶ τῶν θηλέων. Ὁ σκοπὸς αὐτῶν ἦτο καὶ εἶναι νὰ μορφώσουν δημοδιδασκάλους ἐρευνητάς, κριτικούς, αὐτοτελεῖς, ἐπισταμένους, τὶ διδάσκουσι καὶ πῶς διδάσκουσι τοῦτο καὶ πρὸς ποῖον σκοπὸν τὸ διδάσκουσι. Τὰ Διδασκαλεῖα ὑψώθησαν εἰς πρακτικὰ πανεπιστήμια. Καὶ πρῶτος ὄρος τῆς ἐπιτυχίας των εἶναι τὸ προσωπικὸν τὸ διοριζόμενον εἰς αὐτὰ νὰ εἶναι πάντες ἐπιστήμονες ἀπὸ τοῦ Διευθυντοῦ μέχρι τοῦ καλλιγράφου, κατέχοντες τὸν κλάδον του ἕκαστος ἐπιστημονικῶς, ὄχι μηχανικῶς, δυνάμενοι κατὰ τὰς περιστάσεις νὰ προσαρμόζωνται πρὸς νέους ὄρους τῆς ἀνατροφῆς καὶ νὰ προάγωσι πάντοτε τὸν παιδευόμενον. Ἐλειτούργησάν ποτε τοιαῦτα Διδασκαλεῖα ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τοῦ ἔτους 1878 μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν; Ἐὰν δὲν θεωρεῖται προπέτεια ἢ εἰλικρίνεια, ἅς μού ἐπιτραπῇ μετὰ λύπης καὶ μετὰ συντριβῆς νὰ διαβεβαιώσω ὅτι εἰς τοιαύτην περιωπὴν οὐδὲν οὐδέποτε Διδασκαλεῖον ὑψώθη, πλην τοῦ Διδασκαλεῖου Ἀθηνῶν κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς συστάσεώς του, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1878 - 1882; ὅτε κατεβλήθη ὑπεράνθρωπος προσπάθεια νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ἰδρύσεώς του, χωρὶς καὶ νὰ κατορθώσῃ πλήρως τοῦτο. Τὰ νέα δημοτικὰ σχολεῖα, ὡς παιδευτήρια τοῦ γένους, διαφέρουν τῶν παλαιῶν καὶ κατὰ τὴν μέθοδον τῆς ἀνατρο-

φῆς καὶ τῆς διδασκαλίας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ὕλην τὴν διδασκομένην. Αἱ ἐπιστημονικαὶ ἔρευναι ἀνεῦρον καὶ ἔδωκαν νέον περιεχόμενον, τὸ ὁποῖον παρέλαβον τὰ ἐγκύκλια μαθήματα, καὶ οἱ νέοι διδάσκαλοι ἔχουν καθῆκον ὅτι διδάσκουν νὰ εἶναι σύμφωνον πρὸς τὰ νέα τῆς ἐπιστήμης πορίσματα. Ἡ φιλολογία, ἡ φιλοσοφία, ἡ ἱστορία, ἡ γεωγραφία, ἡ ζωολογία, ἡ φυτολογία, ἡ ὄρυκτολογία, ἡ φυσικὴ, ἡ χημεία, ἡ ὑγιεινὴ, ἡ ἰχνογραφία ἐμφανίζουν νέας ιδέας καὶ νέους ὀρίζοντας καὶ ὁ μέλλων διδάσκαλος τοῦ λαοῦ πρέπει νὰ εὐρίσκηται εἰς τὸ ὕψος τῆς σημερινῆς ἐπιστήμης. Καὶ εἰς τὸ ὕψος αὐτὸ θὰ ἀνυψωθοῦν διὰ τελείας μορφώσεως αὐτῶν ἐν τοῖς Διδασκαλείοις. Διὰ τοῦτο οἱ καθηγηταὶ τῶν Διδασκαλείων πρέπει νὰ ἐκλέγωνται ἐκ τῶν ἱκανωτάτων, νὰ μισθοδοτοῦνται δὲ περισσότερο τῶν ἄλλων, ἵνα ἀφοσιωθοῦν ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ βαρὺ ἔργον τῆς ἐπιστημονικῆς μορφώσεως τῶν διδασκαλιστῶν. Τὰ σχολεῖα τὰ δημοτικὰ θὰ παύσουν νὰ εἶναι γραμματοσχολεῖα καὶ θὰ εἶναι παιδευτήρια, φυτάρια πολιτισμοῦ, ὅταν οἱ ἐν αὐτοῖς διδάσκαλοι εἶναι ἐπιστημονικοὶ διδάσκαλοι, γινώσκοντες τὸ ἔργον τῶν καὶ διαχειριζόμενοι πάντα τὰ μέσα μετ' ἐπιμελείας καὶ δεξιότητος καὶ σκοπιμότητος. Καὶ τοιαύτην προπαρασκευὴν πρέπει νὰ λάβουν εἰς τὰ Διδασκαλεῖα. Κατὰ ταῦτα ἀνύψωσις τῶν δημοτικῶν σχολείων συνδέεται στενῶς μὲ τὴν ἀνύψωσιν τῶν δημοδιδασκάλων, ἡ δὲ ἀνύψωσις τῶν δημοδιδασκάλων προϋποθέτει τελείαν ἐργασίαν τῶν Διδασκαλείων.

Ὅφειλᾶ ἐνταῦθα νὰ ὁμολογήσω ὅτι ἡ Ἑλλη-
νική πολιτεία δὲν ἔδειξε τὴν προσήκουσαν στορ-
γὴν πρὸς τὰ Διδασκαλεῖα. Ὁ ἀπαίσιος κομματισμός,
ὅστις κατέστρεψε τὴν Ἑλλάδα, εἰσέβαλε ἀκράτητος
καὶ εἰς τὰ Διδασκαλεῖα καὶ ἐξηυτελίσθησαν καὶ
ἐνταῦθα ὡς καὶ πανταχοῦ καὶ πρόσωπα καὶ πράγ-
ματα. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ὁ κομματισμός ἐραίνετο
κατὰ τῶν δυστυχῶν δημοδιδασκάλων, ὅστις ἠνάγκ-
κασε πολλὰς ἐκλεκτὰς μεταξὺ αὐτῶν δυνάμεις
νὰ ἀλλάξουν ἐπαγγέλματα καὶ σήμερον διαπρέ-
πουν ἐξ αὐτῶν ὄχι ὀλίγοι εἰς τὰ ἀνώτατα τῆς
πολιτείας ἀξιώματα. Ἐνθυμοῦμαι μίαν θλιβερὰν
ἐποχὴν, ὅτε ἔτυχε νὰ μοῦ ἀνατεθῆ δευτέραν ἤδη
φορὰν ἡ γενικὴ διεύθυνσις τῆς δημοτ. ἐκπαιδευ-
σεως ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς ἐκπαιδευσεως. Εἶχον
γίνει ἐκλογαὶ καὶ ἦλθεν εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν
κοινῶν τὸ ἐν ἐκ τῶν δύο πολιτικῶν κομμάτων
διὰ μεγάλης πλειονοψηφίας. Οἱ βουλευταὶ οἱ
ἐκλεχθέντες εἶχον λάβει ὑποχρεώσεις καὶ ἕκα-
στος ἐζήτην νὰ τιμηθῆ διὰ παύσεως πᾶς δημο-
διδάσκαλος, ὅστις δὲν μετέσχε τοῦ κομματισμοῦ
ὑπὲρ τῶν νικητῶν ἢ εἶχε συγγενεῖς ἀνήκοντας
εἰς τὸ ἐναντίον στρατόπεδον. Αἱ ἀπαιτήσεις τοῦ
πλειονοψηφοῦντος κόμματος ἐζήτησαν νὰ παυθῶσι
327 δημοδιδάσκαλοι καὶ τὸ χειρότερον νὰ παυ-
θῶσι δι' ἰδίας καθ' ἑνὸς ἐκάστου τούτων ὑπ' ἐμοῦ
ἐκδέσεως. Ἀντέστην κατὰ τοῦ κακουργήματος,
ἀλλ' ἡ ἀντίστασις δὲν ὠφέλησεν ἐπὶ πολὺν και-
ρὸν τοὺς δημοδιδασκάλους, διότι ἡ πολιτικὴ ἔφε-
ρεν ἄλλον τμηματάρχην, ὅστις ἔκαμε τὰς ἐκδέ-
σεις καὶ ἀπέλυσε τοὺς δημοδιδασκάλους.

Ἡ ἀστοργία αὕτη καὶ ἡ ἀσυνεσία τῆς πολιτικῆς μου ἔκαμε βαθυτάτην ἐντύπωσιν καὶ ἀπεφάσισα νὰ ἐργασθῶ, ὅση μοι δύναμις πρὸς χειραφέτησιν τῶν δημοδιδασκάλων. Ἐπὶ τρία ἔτη, ἀπὸ τὸ 1892 - 1895 ἐξέδιδον περιοδικόν, εἰς τὸ ὁποῖον κατωνόμαζον τὰ γινόμενα ὄργια ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει, ὑπεδείκνυον δέ, πῶς θὰ σωθοῦν τὰ σχολεῖα. Περὶ τὰ 50 φύλλα ἔστελλον δωρεὰν εἰς τοὺς ἐξέχοντας παρ' ἡμῖν πολιτικούς καὶ δοξάζω τὸν Θεὸν ὅτι εἶδον κατὰ τὸ 1895 τὸν νόμον Δηλιγιάννη - Πετρίδου περὶ χειραφετήσεως τῶν δημοδιδασκάλων ἀπὸ τῆς πολιτικῆς. Ἐν ἐλάττωμα εἶχε σπουδαῖον ὁ νόμος ἐκεῖνος ὅτι ἀφῆκεν ἔκθετον τὴν κεφαλὴν τῆς δημοτ. ἐκπαιδεύσεως, τὰ Διδασκαλεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα πᾶσα μεταβολὴ Κυβερνητικὴ ἔφερε καὶ μεταβολὴν τοῦ προσωπικοῦ. Πῶς νὰ ἐργασθῆ, πῶς νὰ ἐφαρμόσῃ ἰδέας σωτηρίου εἰς τὸν βίον τοῦ λαοῦ, ὁ καθηγητὴς, ὅταν κατὰ πᾶσαν στιγμὴν σαλεύῃ τὸ ἔδαφος, ἐφ' οὗ στηρίζεται, ὅταν παραγνωρίζωνται καὶ ἡ ἰκανότης του καὶ αἱ ἐκδουλεύσεις του πρὸς τὴν πατρίδα του ὑπὸ ἐκείνων, οἵτινες καλοῦνται εἰς τὰ ὑψίστα ἀξιώματα νὰ ὑπηρετήσουν ὄχι τὸ ἀτομικόν, ἀλλὰ τὸ γενικὸν καλόν.

Κατὰ τῶν παρεκτροπῶν τούτων τῆς διοικήσεως ἔδρασε τέρμα ὁ νόμος τοῦ Ράλλη κατὰ τὸ 1904, καὶ κατόπιν ὁ νόμος τοῦ Τσιριμώκου, ὅστις ἀνέδρασε τὴν διοίκησιν τῆς ἐκπαιδεύσεως ὅλης εἰς 12 συμβούλους, εἰλημμένους ἐκ τοῦ κλάδου τῆς δημοτικῆς καὶ τῆς γυμνασιακῆς ἐκπαιδεύσεως. Τὸ συμβούλιον τοῦτο διὰ τῶν ἐπιθεωρητῶν τῆς δημοτ.

ἐκπαιδεύσεως, οἵτινες λαμβάνονται ἐκ τῶν δημο-
διδασκάλων, διὰ τῶν κατὰ τόπους γενικῶν ἐπι-
θεωρητῶν τῶν Ἑλληνικῶν καὶ τῶν ἄλλων γενι-
κῶν ἐπιθεωρητῶν τῶν μαθηματικῶν, τῶν φυσικῶν,
τῆς γυμναστικῆς, τῆς ὑγιεινῆς, δὲν ἠξέυρω
ἂν παρέλειψα καὶ ἄλλον γενικὸν ἐπιθεωρητὴν,
λαμβάνει γνῶσιν πάσης κινήσεως, πάσης ἐργα-
σίας καὶ ἀπὸ τοῦ κέντρου ρυθμίζει κατὰ τρόπον
ὁμοίομορφον καὶ ἀνένδοτον πᾶσαν τὴν ἐκπαι-
δευτικὴν ζωὴν τῶν σχολείων τῆς Ἑλλάδος. Τὶ
θὰ διδάσκηται εἰς ὅλα τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, τὶ
πρῶτον, τὶ δεύτερον, καὶ τὶ τελευταῖον λέγουν
τὰ ἀναλυτικὰ προγράμματα. Πῶς θὰ βαθμολο-
γοῦνται, πῶς θὰ ἐξετάζονται, πῶς θὰ προάγον-
ται οἱ μαθηταὶ δεικνύουν αἱ ἐγκύκλιοι διαταγαὶ
τοῦ Ὑπουργείου καὶ τὰ Β. Διατάγματα. Ἄν δὲ
λάβωμεν ὑπ' ὄψει ὅτι καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν
ἀναγνωστικῶν βιβλίων κανονίζεται ὑπὸ τοῦ ἐπο-
πτικοῦ συμβουλίου, τότε ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς χει-
ραφετήσεως τῆς ἐκπαιδεύσεως εἰσῆχθη ἢ συγκέν-
τρωσις καὶ ἀφηρέθη ἀπὸ τοὺς διδασκάλους ἢ
ἐλευθερία καὶ ἢ αὐτενέργεια, τὸ ζωτικὸν στοι-
χεῖον πάσης προόδου. Ἄν δὲ συλλογισθῶμεν ὅτι
τὸ αὐτὸ σύστημα τῆς συγκεντρώσεως τῆς ὑπηρε-
σίας ἐπεβλήθη καὶ εἰς τὰ Διδασκαλεῖα, ὅτι καὶ
τὰ Διδασκαλεῖα πρέπει νὰ ἐργάζωνται κατὰ πρό-
γραμμα, ὅπερ συντάσσεται εἰς τὸ Ὑπουργεῖον,
ὅτι ἐκεῖ κανονίζεται, τὶ θὰ διδάσκηται καὶ πῶς
θὰ διδάσκηται, καὶ τὴν ἀκριβῆ τούτων τήρησιν
ἐξελέγχουν 5 εἰδῶν γενικοὶ ἐπιθεωρηταί, οὓς ἀ-
νεφέραμεν πρὸ ὀλίγου, τότε διὰ τὸν διευθυντὴν

τοῦ Διδασκαλείου δὲν περισσεύει τίποτε νὰ συμβουλευσῆ. Οἱ καθηγηταὶ θὰ προσέχουν εἰς τὸ τι ζητοῦν οἱ γενικοὶ ἐπιθεωρηταί, παρὰ τῆς εὐνοίας τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται καὶ ἡ θέσις των, καλωσύνη των δὲ μεγάλη θὰ εἶναι, ἐὰν προσέχουν τι λέγει καὶ ὁ διευθυντὴς τοῦ Διδασκαλείου. Τὸ σύστημα τοῦτο ἀφαιρεῖ πᾶσαν πρωτοβουλίαν ἀπὸ τοὺς ἐργαζομένους, αἱ δὲ φύσεις αἱ αὐτοτελεῖς καὶ αἱ ἰσχυραὶ αἰσθάνονται τοῦτο ὡς δουλείαν. Νομίζω ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπέλθῃ συμβιβασμός. Καὶ ὁ καλλίτερος συμβιβασμός εἶναι τὸ μὲν ὑπουργεῖον νὰ ἐκδίδῃ γενικωτάτας διατάξεις, δι' ὧν νὰ ὀρίξῃ τὴν καθόλου κατεύθυνσιν, οἱ ὑφισταμένοι ὑπάλληλοι νὰ ἀφεθοῦν ἐλεύθεροι νὰ κανονίζουν αὐτοὶ τὸ πρέπον καὶ νὰ φέρουν ἀκέραιον τὴν εὐθύνην τῶν πράξεών των, αἱ δὲ προϊστάμεναι ἀρχαὶ νὰ εὐλαβοῦνται πᾶσαν ἐργασίαν ἐπιστημονικὴν καὶ ἂν τυχὸν ἤθελε διαφέρει κατὰ τι τῶν ἰδεῶν, αἵτινες ἐπικρατοῦν εἰς ἓν ἢ καὶ δύο μέλη τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου, καὶ νὰ διορθῶνουν μὲ προσοχὴν καὶ μὲ εὐλάβειαν τὰ τυχὸν πλημμελήματα. Τὸ διδασκαλικὸν ἔργον εἶναι τὸ κοπιωδέστατον πάντων τῶν ἐπαγγελμάτων καὶ τὸ κάκιστα πάντων τιμώμενον καὶ τὸ φειδωλότατον πάντων τῶν ἄλλων μισθοδοτούμενον. Δὲν εἶναι ἀνάγκη εἰς πάντα ταῦτα νὰ προστεθῇ καὶ ἡ γραφειοκρατία καὶ ἡ ἀπογοήτευσις. Ὁ προφήτης Ἡσαΐας λέγει ὅτι ἡ λύπη πνίγει τὴν προφητείαν. Τὸ δὲ διδασκαλικὸν ἔργον εἶναι ἔργον ὡς τῶν προφητῶν τῆς παλαιᾶς Διαθήκης. Διὰ τοῦτο εὐδοκιμεῖ, ὅπου ὑπάρχει χαρὰ καὶ εἰς διδασκάλους

καὶ εἰς μαθητάς. Διὰ τοῦτο ἔχουσι καθῆκον πᾶσαι αἱ ἀρχαί, ἐξ ὧν ἐξαρτᾶται ὁ διδάσκαλος, νὰ καθιστῶσι τὸν βίον αὐτῶν ἄλυπον εἰς τὴν ἐργασίαν του. Ἐὰν δὲν δύνασθε νὰ τοῦ ἀμεύητε τὴν ἐργασίαν προσηκόντως διὰ τῶν ἔργων, δείξατε τοῦλάχιστον διὰ τῶν λόγων ὅτι ἐκτιμᾶτε αὐτήν. Ἐξυψοῦντες τὸ φρόνημα τῶν διδασκάλων καὶ ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων τονοῦτε τὴν σωματικὴν καὶ ψυχικὴν δύναμιν αὐτῶν καὶ ἐξασφαλίσετε καλλίτερα ἀποτελέσματα αὐτῶν ἐν τῷ σχολείῳ.

Ταῦτα ἐνόμισα καθῆκον, πορίσματα πολυχρονίων μελετῶν καὶ σκέψεων νὰ εἶπω μετὰ τῆς εἰθισμένης εἰς ἐμὲ παρρησίας, διότι φρονῶ ὅτι εἰς τὴν εὐρεσιν τῆς ἀληθείας πρέπει νὰ λέγωνται καὶ διάφοροι τῶν κρατουσῶν γνῶμαι, ἵνα λαμβάνουν ἀφορμὴν οἱ σοφοὶ νὰ διορθῶνουν τὰς ἀτελείας, ἂν ὑπάρχουσιν τοιαῦται.

Μετὰ τὰ γενικὰ ταῦτα, τὰ ὅποια ἀποβλέπουν τὴν μέλλουσαν τῶν Διδασκαλείων μας πρόοδον καὶ ἀκμήν, ἔρχομαι τῶρα καὶ πρὸς ὑμᾶς, ἀγαπητά μας τέκνα, τὰ ὅποια θὰ ἀποχωρισθῆτε πλέον ἀπ' ἡμῶν, διότι ἐγίνετε διὰ τῆς μορφώσεώς σας καὶ τῆς γενικῆς καὶ τῆς ἐπαγγελματικῆς ἱκανῶς νὰ ζήσητε αὐτοτελῆ καὶ ἀνεξάρτητα, ἀπαλλασσόμενα πλέον τῆς κηδεμονίας ἡμῶν, ὅπως εἶναι καὶ τοῦ σχολείου τούτου ὁ προορισμός. Ἦδη εἰσέρχεσθε εἰς τὸν βίον, ἵνα ἐφαρμόσητε ὅτι ἐδιδάχθητε. Ἀπὸ τὴν ἐπιτυχῆ δρᾶσίν σας ἐξαρτᾶται ἡ

εὐτυχία σας καὶ ἡ ἀγαθὴ ὑπόληψις τοῦ Διδασκα-
λείου, τὸ ὁποῖον σᾶς ἐμόρφωσεν. Ἐκ τοῦ καρποῦ
γνωσθήσεται τὸ δένδρον καὶ ἐκ τῆς εὐδοκιμήσεώς
σας ἐν τῷ βίῳ εἴτε ὡς διδασκαλισσῶν εἴτε ὡς οἰ-
κοδεσποινῶν θὰ γνωρίσῃ καὶ θὰ ἐκτιμήσῃ ὁ κό-
σμος καὶ τὸ Διδασκαλεῖον Πειραιῶς καὶ θὰ τι-
μήσῃ καὶ τοὺς διδασκάλους, οἵτινες σᾶς ἐδίδαξαν.
Σᾶς ὀρκίζω κατὰ τὴν ἱερὰν ταύτην στιγμὴν τοῦ
βίου σας ἐνάπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ
Βασιλέως Κωνσταντίνου, ὅστις εἶναι ἡ προσω-
ποίησις ὅλης τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ἐλευθέρας καὶ
τῆς ἀλυτρώτου, νὰ ἐργασθῆτε, ὅπου καὶ ἂν ἠθέ-
λετε εὐρεθῆ, νὰ ἐπικρατήσῃ πανταχοῦ ἡ ἀρετὴ.
Εἰς τὸν κόσμον ἤλθομεν ἡμεῖς οἱ διδάσκαλοι,
ἀπεσταλμένοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἵνα κηρύξωμεν τὴν
ἀλήθειαν. Δὲν ἤλθομεν διὰ νὰ ἀπολαύσωμεν,
ἀλλὰ νὰ ἐκτελέσωμεν τὸ καθήκον μας. Ἐν τῷ
σχολείῳ μας ἐβλέπετε τὰς ἀρετὰς ὄχι εἰς λόγους,
ἀλλ' εἰς ἔργα. Ἐδιδάχθητε καὶ εἶδετε ὅτι τὸ πα-
ράδειγμα συμπαρασύρει τοὺς ἀνθρώπους εἰς μι-
μησιν. Δεῖξάτε, ὅπου καὶ ἂν εὐρεθῆτε ὅτι ἐδι-
δάχθητε ὄχι νὰ ὀμιλῆτε περὶ ἀρετῆς, ἀλλὰ νὰ
ἀσκῆτε αὐτήν. Ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἡ καρτερία καὶ
ἡ ἐπιμονή, ἣν ἐδειξάτε κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, καθ'
ὃ ἡ θεία πρόνοια καὶ ἡ εὐμενὴς τῆς δημοτικῆς
ἀρχῆς ψῆφος μὲ ἔταξαν διδάσκαλόν σας καὶ ἡ
πρόοδος, ἣτις κατεφάνη εἰς τὰς ἐξετάσεις σας -
δὲν ὑπάρχει οὐδεμίαν ἐξ ὑμῶν, ἣτις νὰ μὴ ἔλαβεν
εἰς τὰ μαθήματα, ἃ ἐγὼ διδάσκω, εἰς ἓν τοῦλά-
χιστον τὸν ἀνώτατον βαθμόν, πολλὰ δὲ εἰς πάντα
τὰ μαθήματα, τοῦτ' αὐτὸ παρετήρησα καὶ εἰς

πολλοὺς ἄλλους κλάδους - τοιαύτη ἐπίδοσις μὲ
θαρρύνει νὰ προσδοκῶ παρ' ὑμῶν ἀπασῶν, ἄνευ
οὐδεμιᾶς ἐξαιρέσεως, ὅτι καὶ ἐν τῇ βίῃ θὰ τιμή-
σητε καὶ τοὺς διδασκάλους σας καὶ τὸ Διδασκα-
λεῖον Πειραιῶς θὰ καταστήσητε ὀνομαστόν, ὅπου
καὶ ἂν ἐργασθῆτε. Τὴν μέθοδον, πῶς νὰ ἐργά-
ζεσθε ὡς διδασκάλισσαι καὶ νὰ εὐδοκιμῆτε, ἐδι-
δάχθητε καὶ θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς δι' ἀσκή-
σεων ἐν τῇ προτύπῳ σχολείῳ. Ἀφοσιωθῆτε εἰς
τὸ ἔργον σας τὸ εὐγενὲς καὶ ὑψηλὸν καὶ ἀντι-
ληφθῆτε τοῦτο ἀπὸ τὴν ἰδανικὴν του ὄψιν. Μὴ
ἔχετε ἀξιώσεις ὑπερβολικὰς ἀπὸ τὴν κοινωνίαν,
μάλιστα ἐὰν δύνασθε, μὴ ἔχετε παρ' αὐτῆς καμ-
μίαν ἀξίωσιν. Ἡ κοινωνία κατέχεται ἀκόμη ὑπὸ
προλήψεων καὶ περὶ τοῦ ἔργου τοῦ διδασκαλι-
κοῦ καὶ περὶ τῶν διδασκάλων αὐτῶν. Τοὺς μι-
σθοδοτεῖ μὲ ἡμερομίσθιον γλισχρότατον, ὅπερ
οὐδεὶς σήμερον ἀπλοῦς ἐργάτης θὰ ἔστεργε νὰ
ἀποδεχθῆ. Ἐργασθῆτε καὶ σεῖς κατὰ τὸ παράδειγ-
μα τῶν διδασκάλων σας νὰ ἀλλάξῃ ἡ κοινωνία
γνώμην. Ἀγαπήσατε καὶ παιδεύσατε ὀρθῶς τὰ
τέκνα τῆς κοινωνίας καὶ μὴ ἀμφιβάλλετε ὅτι οἱ
μαθηταὶ σας θὰ γίνουσι οἱ κήρυκες τοῦ μεγαλείου
τοῦ ἔργου σας καὶ εἰς τοὺς γονεῖς των καὶ εἰς
τὴν κοινωνίαν καὶ οἱ δημιουργοὶ ἄλλων ιδεῶν
καὶ ἄλλης συμπεριφορᾶς πρὸς ἡμᾶς τῆς κοινω-
νίας. Διδάσκαλοι γενόμενοι δὲν ἀνειφεύθημεν
εὐφάρειαν βίου, δὲν ἀνειφεύθημεν πλοῦτη. Φαί-
νεται ὅτι ὁ Θεός, ἵνα τηρήσῃ τὴν καθαρὰν ἰδα-
νικὴν του μορφήν τὸ ἔργον τὸ διδασκαλικόν, τὸ
περιέβαλε μὲ στερήσεις, ἵνα φαινάμεθα ὅτι δὲν

ἐργαζόμεθα χάριν τοῦ μισθοῦ. Τὸ ἔργον ἡμῶν εἶναι οὐράνιον καὶ ὁ μισθὸς ἡμῶν ὁ καθυστερούμενος ἐδῶ θὰ πληρωθῇ πλήρης εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Μὲ τοιαύτας σκέψεις καὶ μὲ τοιαύτην προαίρεσιν νὰ εἰσέλθητε εἰς τὸν βίον, ἵνα μὴ εὐρεθῆτε πρὸ ἐκπλήξεων καὶ σᾶς καταλάβῃ ἡ ναρκούσα πᾶσαν ἐνέργειαν ἀπογοήτευσις.

Γινώσκουσαι λοιπὸν ὅτι μέλλετε νὰ ἀσκήσητε τὸ εὐγενέστατον καὶ τὸ ὑψιστον τῶν ἔργων ἐπὶ γῆς καὶ ὅτι ἡ κλήσις αὕτη ἐδόθη ὑμῖν ἄνωθεν ἐλέω θεοῦ, ἀναλάβετε τὸ ἔργον μετὰ προθυμίας. Πορευθῆτε εἰς τὰς πόλεις καὶ εἰς τὰ χωρία τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ διδάξατε τὰ τέκνα τῆς πατρίδος σας τὸν φόβον εἰς τὸν Θεόν, τὴν ἀγάπην εἰς τὴν πατρίδα, τὴν ἀγάπην εἰς τὴν ἀλήθειαν, τὴν ἀγάπην εἰς τὴν ἀρετὴν, τὴν ἀγάπην εἰς τὰ καλὰ ἔργα τῆς τέχνης καὶ τῆς φύσεως, τὴν ἀγάπην εἰς τὴν ἀθάνατον ἐλληνικὴν γλῶσσαν, εἰς τὰ ἴθνη τὰ σεμνὰ καὶ ἔθιμα τὰ πατρῶα, καὶ ἀκράδαντον ἐλπίδα εἰς τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἑλλάδος. Ὑπὸ τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον θὰ ἐνωθῇ ὅλον τὸ Ἑλληνικὸν γένος καὶ θὰ ἔχωμεν τότε μίαν ποιμνὴν καὶ ἓνα ποιμένα. Τοῦτο ἔχη χαραχθῆ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὰς καρδίας πάντων τῶν Ἑλλήνων ὄχι τῶρα, ὅτε βλέπομεν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ πραγματοποιούμενον γοργῶ τῷ βήματι, ἀλλὰ πάλαι εὐθύς μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅτε ὁ ποιητὴς γράφει « Πάλι μὲ χρόνους, μὲ καιροὺς πάλι δικά μας θᾶναι ». Ὁ θεὸς νὰ βοηθήσῃ νὰ ἴδαμεν τοῦτο καὶ ἡμεῖς οἱ γέροντες.

Εἰς τὸν λόγον τοῦ Διευθυντοῦ ἀπήντησεν ἡ δεσποινὶς Κ. Σπυροπούλου, ἐξ ὀνόματος τῶν συμμαθητριῶν τῆς διὰ τοῦ ἐπομένου λογυδρίου :

Κύριε Διευθυντά,

Ἐγνωρίζομεν ὅτι μίαν ἡμέραν θὰ ἐτελείωνον τὰ μαθήματά μας καὶ θὰ ἐφθάνομεν εἰς τὸ τέλος τῶν ἀγώνων μας, ἀγώνων σωματικῶν, ἀγώνων πνευματικῶν, ἀγώνων οἰκονομικῶν. Τὸ τέλος τοῦτο ἦτο δι' ἡμᾶς ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας. Καὶ εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεόν, ὅστις ἐνίσχυσε τὰς δυνάμεις ἡμῶν νὰ διανύσωμεν αἰσίως τὴν μακρὰν αὐτὴν σταδιοδρομίαν, ὡς καὶ τοὺς διδασκάλους ἡμῶν, οἵτινες κατέστησαν τὴν πορείαν ταύτην ὀλιγώτερον ἀνιαρὰν καὶ διὰ τῆς μεθοδικῆς διδασκαλίας των καὶ διὰ τῆς εὐπροσηγορίας των καὶ τῆς εὐγενοῦς συμπεριφορᾶς των. Τὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα μᾶς ἀνήγγειλατε αὐτὴν τὴν ὥραν, ἐπλήρωσαν τὰς καρδίας ἡμῶν χαρᾶς. Ἀλλὰ τὴν χαρὰν ταύτην, ἐξομολογοῦμαι, δὲν δύναμεθα νὰ ἀπολαύσωμεν πλήρη, διότι ἠξεύρομεν ὅτι ἀπὸ χθὲς ἔπαυσε πλέον ὁ μαθητικὸς μας βίος καὶ οἱ δεσμοὶ οἱ ἱεροὶ διδασκάλων καὶ μαθητῶν διεκόπησαν. Τοῦτο μᾶς λυπεῖ, διότι ἠξεύρομεν, ὅτι ὁ διδάσκαλος ὁ καλὸς εἶναι ὁ ἐπὶ γῆς ἄγγελος τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις τὸν προφυλάττει ἀπὸ τὸ κακὸν καὶ τὸν ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀρετὴν. Ἡ δὲ ἀρετὴ εἶναι ἡ εὐτυχία, ἡ ἀληθινὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Μόνη αὐτὴ ἡ λύπη ἐπισκοτίζει τὴν ὑπερμετρον χαρὰν, ἣν παρέχει ἡμῖν ἡ σήμερον ἡμέρα, ἡ λύπη ὅτι δὲν θὰ βλέπωμεν πάλιν καθ'

ἡμέραν τοὺς καλοὺς μας διδασκάλους καὶ δὲν θὰ ἐνωτιζώμεθα πλέον τὰ σοφὰ διδάγματα αὐτῶν ἐκ τῆς φιλοσοφίας, ἐκ τῆς φιλολογίας, ἐκ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἐκ τῶν καλῶν τεχνῶν. Ὑποθέτομεν, γνωρίζουσαι τὰ πατρικὰ ὑμῶν αἰσθήματα, ὅτι παρόμοια νέρη μελαγχολίας σκιάζουσιν ἄσαύτως τὴν ἡμετέραν ψυχὴν ὡς καὶ τῶν διδασκάλων μας ὅλων διὰ τὸν ἀποχωρισμόν.

Κύριε Διευθυντά,

Ὅσον μακρὰν καὶ ἂν ὑπάγαμεν, ὅσον πολλὰ ἔτη καὶ ἂν ἀποχωρισθῶμεν, ὁ ἀποχωρισμὸς αὐτός εἶναι φαινομενικός. Ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν εἶναι ἐγκεχαραγμένη ἡ σοφία καὶ ἡ ἀρετὴ Σας, ἡ σοφία καὶ ἡ ἀρετὴ πάντων τῶν καθηγητῶν καὶ διδασκάλων μας. Ἡ ἀληθινὴ οὐσία παντὸς ἀνθρώπου εἶναι αἱ σκέψεις του καὶ ἡ προαίρεσίς του. Αὐτῆς τῆς οὐσίας τῶν διδασκάλων μας εἴμεθα ὅλοι ἐμπελησμένοι. Ἡμεῖς σκεπτόμεθα καὶ θέλομεν τὸ καλὸν καὶ ἅγιον, ὅπερ σκέπτεσθε καὶ θέλετε σεῖς οἱ διδάσκαλοί μας, καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι ἀποχωρισμὸς. Σᾶς ὑποσχόμεθα ὅτι δὲν θὰ παρεκκλίναμεν οὐδὲ κατὰ κεραίαν ἀπὸ τὸν βίον, ὄν μᾶς ὠρίσατε. Μᾶς εἶπατε ὅτι ἦλθομεν εἰς τὸν κόσμον ὄχι διὰ νὰ εὐτυχήσωμεν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐκτελέσωμεν τὸ καθήκόν μας. Καὶ μὲ τὴν σημαίαν τοῦ καθήκοντος ἀναπεπταμένην θὰ παρευθῶμεν, ὅπου τὸ καθήκον μᾶς καλεῖ καὶ θὰ εἴμεθα ὑπὸ τὴν σημαίαν ταύτην ἠγνωμένα διὰ παντὸς τοῦ βίου μετὰ τοῦ Διδασκαλείου τούτου εὐγνωμονοῦσαι.

ΖΗΤΩ ΤΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

0020559407

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

